

ACADEMIA ROMÂNĂ
ȘCOALA DE STUDII AVANSATE A ACADEMIEI ROMÂNE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE SOCIOLOGIE ȘI ȘTIINȚE JURIDICE
Institutul de Cercetare a Calității Vieții

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

DIMENSIUNI SOCIOLOGICO-TEOLOGICE ALE CONSILIERII
PASTORALE ÎN CONTEXT URBAN CONTEMPORAN

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC

Acad. prof. univ. dr. Ilie BĂDESCU

DOCTORAND

Marinel Laurențiu MARCU

BUCUREȘTI

2025

Tema tezei de doctorat se intitulează „*Dimensiuni sociologico-teologice ale consilierii pastorale în context urban contemporan*”. Mi-am propus să elaborez această lucrare științifică pentru a evidenția, în mod deosebit, rolul Bisericii Ortodoxe în societatea de azi, în special prin intermediul consilierii pastorale, accentuând metodele de consiliere ale Sfinților Părinți, adaptate la cerințele spirituale actuale.

IMPORTANȚA ȘI SCOPUL ALEGERII TEMEI

Importanța unei asemenea cercetări științifice derivă din nevoia de a prezenta, de a explica și de a susține implicarea Bisericii în asistența spirituală și socială a comunității, dintr-o dublă perspectivă: teologică și sociologică. Scopul urmărit este, pe lângă prezentarea rolului important al consilierii pastorale în misiunea Bisericii Ortodoxe în societate, să clarifice terminologia specifică acestui domeniu de studiu, să ofere o analiză comparativă între consilierea pastorală și alte forme de consiliere (cum sunt cele de tip laic) și, mai ales, să reafirme necesitatea fidelității față de Sfânta Scriptură și Tradiția patristică în procesul de consiliere pastorală. Totodată, prin prezenta lucrare se urmărește redirecționarea atenției acelor consilieri pastorali influențați de alte surse decât cele ale Bisericii Ortodoxe către metodele de consiliere ale Sfinților Părinți și, nu în ultimul rând, regăsirea unei identități și a unui loc binemeritat consilierii pastorale în societate.

CONTEXTUALIZAREA TEMEI

Biserica este chemată, în această lume, să își îplinească cea mai importantă misiune a Ei, și anume mântuirea omului. Cu alte cuvinte, „să-l ajute pe om să urce pe treapta cea mai de sus a omeniei, adică la asemănarea cu Dumnezeu, la sfințenie”, după cum spunea academicianul Nichifor Crainic, la acea stare spirituală la care se poate ajunge doar în comuniune deplină de iubire cu Dumnezeu și cu semenii, o perspectivă soteriologică care, de asemenea, a fost subliniată și de renumitul sociolog român Ernest Bernea: „Un sfânt este omul dăruit lui Dumnezeu, cel pentru care sensul înseamnă trăirea conștientă și voluntară a unei realități de comuniune permanente și desăvârșite. Din acest motiv, treapta cea mai de sus a omeniei este sfințenia; este locul din care omul nu-și mai poate dori ceva mai mult”. Deci, rolul esențial al Bisericii în această lume este cel soteriologic, de a-l conduce pe om spre mântuire, spre sfințenie, iar în împlinirea acestui deziderat creștin, o verigă foarte importantă este *consilierea pastorală*, realizată de către consilierii pastorali (preoți, duhovnici sau teologi), prin care se oferă omului ajutor și sprijin în armonizarea credinței lui cu experiențele (sufletești și sociale) personale și în

înțelegerea naturii sale spirituale în raport cu Dumnezeu, aproapele și societatea în ansamblul ei. De aceea, Biserica trebuie să rămână permanent fidelă acestor principii de sorginte divină, pentru a-și păstra rolul și scopul ei final în lume, evitând însă identificarea cu lumea, așa cum atenționa părintele prof. Dumitru Stăniloae, într-unul dintre articolele sale: „Biserica nu se poate face ca lumea, chiar dacă lumea ar ispiti-o cu avantaje aparente. Ea trebuie să rămână învățătoarea lumii și propovăduitoarea Revelației chiar prin ființa ei”. Pentru că, după cum spunea cunoscutul preot și teolog grec Gheorghinos Metallinos, „Biserica Ortodoxă, ca Hristos «extins de-a lungul veacurilor», în lucrarea ei, nu distribuie aspirine pentru durerile de cap ale lumii, ci oferă o vindecare permanentă și definitivă problemelor lumii, oferă și propune, în același timp, propria ei vindecare, probată și demonstrată ca fiind corectă și de succes prin experiența tuturor sfinților ei”.

Fiind parte intrinsecă a acestei lucrări a Bisericii în lume, *consilierea pastorală*, se înțelege că, trebuie să fie, la rândul ei, fidelă acestor principii care au ca temei Sfânta Scriptură și învățătura Sfinților Părinți. Dacă consilierea pastorală este coordonată după poruncile lui Hristos și după învățăturile Sfinților Părinți, sunt șanse foarte mari ca cei consiliați să se vindece de bolile sufletului și ale trupului și să atingă starea autentică de sănătate umană – *sfințenia*, aceasta pe de o parte. Pe de altă parte însă, ignoranța față de aceste principii, față de învățătura Sfinților Părinți, înseamnă ignoranță față de credința Ortodoxă însăși și beneficiile spirituale ale acesteia și atrage după sine de fapt o consiliere pastorală superficială. Ceea ce, din nefericire, se întâmplă, din ce în ce mai des în ultimul timp, mai ales la nivelul parohiilor din mediul urban, unde se poate constata faptul că unii dintre consilierii pastoralii din Biserica Ortodoxă sunt influențați în activitatea lor de consiliere de surse exterioare Tradiției Bisericii, precum formele de consiliere de tip laic (consilierea psihologică, psihoterapia seculară etc.). A nu se înțelege, desigur, că formele consacrate de consiliere de tip laic ar fi lipsite de valoare sau inadecvate. Dimpotrivă, în cazurile care implică tulburări psihice diagnosticate clinic sau forme de adicție, intervenția specializată a medicului psihiatru și a psihologului clinician este indispensabilă. Psihoterapia medicală și consilierea psihologică reprezintă, în aceste situații, componente esențiale ale procesului de tratare și recuperare. Problema majoră apare însă atunci când se combină, fără prudență și fără discernământ, sau, chiar mai grav, se înlocuiesc metodele de consiliere, care au la bază învățătura creștin-ortodoxă, cu metodele de consiliere de tip laic, generând astfel confuzie spirituală în rândul credincioșilor și afectând claritatea, coerența și autenticitatea mesajului teologic transmis.

Deși ar fi util pentru consilierii pastorali să posede o cunoaștere de bază a resurselor și mecanismelor psihologice, psihoterapeutice și psihiatrice contemporane, este imperios necesar ca aceștia să-și păstreze fidelitatea, coerența și responsabilitatea față de specificul duhovnicesc al misiunii lor. Consilierea pastorală ortodoxă nu poate fi redusă la un simplu transfer de tehnici psihoterapeutice laice (care se limitează doar la restabilirea echilibrului emoțional sau cognitiv), întrucât scopul ei este vindecarea sufletului, adică restaurarea chipului lui Dumnezeu din om, conducerea omului spre asemănarea cu Hristos și, în final, mântuirea lui. De aceea, pentru a fi eficienți în ameliorarea problemelor spirituale ale celor consiliați, slujitorii Bisericii Ortodoxe, implicați în actul consilierii pastorale, trebuie să manifeste discernământ teologic și duhovnicesc, păstrând fidelitatea față de Sfânta Scriptură și față de Tradiția patristică, ce oferă nu doar răspunsuri la crizele sufletești ale omului contemporan, ci și o antropologie socio-spirituală profundă, capabilă să vindece rădăcina suferinței umane: alienarea (înstrăinarea) de Dumnezeu și de semenii.

Fără îndoială că schimbările modelelor culturale ale urbanizării, industrializării și modernizării, alături de un număr de schimbări la nivelul structurii, funcțiunilor și coeziunii societății, au influențat și metodele de pastorație ale Bisericii în general. Desigur, un consilier pastoral ar trebui să se adapteze noilor schimbări socio-culturale și să cultive unele calități interpersonale, să acorde atenție și să înțeleagă dezvoltarea umană și complexitatea relațiilor umane în această lume seculară și pluralistă. Dar niciuna dintre acestea nu trebuie să înlocuiască fundamentul, conținutul de bază, credința înseși, care oferă misiunii pastorale identitatea sa creștină (hristologică) specifică. Purtarea de grijă a lui Dumnezeu și iubirea Sa milostivă față de cununa creației Sale (adică omul) sunt cele care oferă remedii sufletești și conduc omul spre vindecare, mântuire și viață veșnică. Dacă lumea urbană contemporană nu este abordată și interpretată, înainte de toate, dintr-o perspectivă teologică, chiar dacă Biserica vorbește lumii și lumea caută spre Biserică, cele două (Biserica și lumea) nu vor reuși să ajungă la un numitor comun. Așadar, nu poate fi consilier pastoral ortodox cineva care nu este și teolog, cineva care nu vorbește și trăiește în spiritul credinței creștine, a învățăturii Sf. Părinți, iar semnificația acestei consecințe se sprijină, în primul rând, pe faptul că învățătura Sf. Părinți aparține, integral și intrinsec, credinței creștin-ortodoxe.

Teologia, spiritualitatea, credința și consilierea pastorală ortodoxe se întrepătrund, formează un tot. De aceea, ignoranța față de învățătura Sf. Părinți înseamnă ignoranță față de credința ortodoxă și beneficiile spirituale ale acesteia și atrage după sine de fapt o consiliere pastorală superficială. O asemenea abordare nu înseamnă numaidecât

conservatorism sau ignoranță față de vremurile în care trăim; adaptarea Bisericii la viața socială de azi nu presupune o întrerupere a legăturii cu trecutul. Continuitatea n-ar trebui confundată cu inadaptabilitatea sau stagnarea, repetiția trecutului fără recunoașterea prezentului. O consiliere pastorală ancorată în învățătura patristică ajută pe cei aflați în nevoi, nu neapărat vorbind aceeași limbă a Sf. Părinți, ci abordând problemele de astăzi și de mâine prin aceleași metode folosite de ei.

OBIECTIVELE, IPOTEZELE, MOTIVAȚIA ȘI NOUTATEA CERCETĂRII

Pe scurt, *obiectivele* principale ale prezentei cercetări sunt următoarele: *a.* de a evidenția rolul important al consilierii pastorale în misiunea Bisericii Ortodoxe în societatea de astăzi; *b.* de a demonstra că învățătura Bisericii este indispensabilă în procesul de consiliere pastorală în mediul urban; *c.* de a demonstra că, în ameliorarea problemelor spirituale ale celor consiliați, consilierea pastorală, fundamentată scripturistic și patristic, este mai eficientă decât formele de consiliere de tip laic sau că, atunci când problemele spirituale au și o componentă patologică, aceasta trebuie completată, cu prudență și discernământ duhovnicesc, cu forme de consiliere de tip laic, pentru a mai eficientă, în niciun caz înlocuită; *d.* de a sublinia faptul că este necesar să se mențină accentul pe importanța și actualitatea învățăturilor Sf. Părinți pentru a proteja autenticitatea teologică a consilierii pastorale; *e.* de a facilita o mai bună inter-relaționare între Biserică Ortodoxă și credincioșii săi, între Biserică și societate în general; *f.* de a se expune o „teologie socială”, care ar putea fi relevantă în pastorația Bisericii Ortodoxe la nivel urban contemporan.

Pornind de la aceste obiective, au fost formulate următoarele *ipoteze*, menite să ghideze analiza și interpretarea rezultatelor obținute prin metodele de cercetare utilizate:

Ipoteza 1 (H1). Cu cât consilierea pastorală se va adapta și va răspunde mai eficient provocărilor și nevoilor spirituale actuale, fără a întrerupe legătura cu trecutul și cu tradiția patristică, cu atât mai mult își va reafirma rolul ei esențial în misiunea Bisericii Ortodoxe în societate și în viața religioasă și socială a credincioșilor din mediul urban contemporan;

Ipoteza 2 (H2). Cu cât consilierea pastorală ortodoxă rămâne fidelă fundamentelor scripturistice și patristice și va aborda, cu prudență și discernământ duhovnicesc, metodele de consiliere de tip laic, cu atât mai mult își va păstra relevanța și eficiența în pastorația urbană, în ciuda efectelor secularizării, alienării spirituale și ale altor factori asupra societății contemporane;

Ipoteza 3 (H3). Dacă se va menține accentul pe importanța și actualitatea învățăturilor Sfinților Părinți în procesul de adaptare a acestora la realitățile social-spirituale contemporane, atunci se va proteja autenticitatea teologică a consilierii pastorale și eficiența misiunii Bisericii Ortodoxe în societate.

Motivația alegerii temei de cercetare a fost nevoia de cunoaștere academică a consilierii pastorale în context urban contemporan, mai ales că în literatura de specialitate există puține studii care au urmărit să identifice această problematică. Cadrul conceptual al procesului de consiliere pastorală nu a fost suficient valorificat de studiile existente. În plus, nu există nicio lucrare de cercetare academică în care să fie evaluată percepția unor experți în domeniu în legătură cu procesul de consiliere pastorală creștin-ortodoxă în mediul urban și să se stabilească sau să fie prezentat consensul acestora în ceea ce privește tematica abordată. Prin urmare, *noutatea* cercetării constă în perspectiva interdisciplinară, prin integrarea dimensiunilor sociologice și teologice. După cum spuneam, în literatura de specialitate, problematica consilierii pastorale ortodoxe în mediul urban este foarte puțin abordată, iar această lucrare aduce o contribuție atât teoretică, prin valorificarea surselor scripturistice și patristice, cât și empirică, prin analiza percepției specialiștilor în domeniu. Relevanța empirică a temei de cercetare rezidă în utilitatea rezultatelor obținute pentru mai multe categorii sociale ce ar putea fi direct interesate: consilieri pastorali (preoți, duhovnici), cadre didactice, elevi, studenți, absolvenți ai instituțiilor de învățământ teologic preuniversitar și universitar etc.

STRUCTURA TEZEI

Prezenta lucrare de doctorat cuprinde cinci capitole, fiecare dintre ele incluzând informații utile, atât pentru cei amintiți mai sus, cât și pentru cei consiliați.

Capitolul I este unul introductiv-explicativ, în care sunt prezentate mai întâi aspecte legate de învățătura socială a Bisericii Ortodoxe și rolul fundamental al acesteia în societate. În evoluția sa, acest capitol aduce lămuriri în legătură cu conceptele de bază privind procesul de consiliere pastorală, precum și caracterul unic al consilierii pastorale în raport cu formele de consiliere laică, în special consilierea psihologică și psihoterapia seculară. Descrierea cu atenție a acestor concepte este esențială pentru înțelegerea sensului unei asemenea cercetări.

Întrucât impactul schimbărilor socio-culturale și moral-spirituale este mai evident la nivelul comunităților urbane, *Capitolul al II-lea* are scopul de a expune o „teologie socială a orașului”, care ar putea fi relevantă în pastorația Bisericii Ortodoxe la nivel urban

contemporan. Punctul de plecare îl reprezintă descrierea, descifrarea și înțelegerea contextului socio-religios, mai precis identificarea elementelor componente ale spațiului urban, avându-se în vedere fenomenul secularizării în mediul urban și alți factori care concură la înnoirile sociale și religioase în comunitățile urbane. Astfel, sunt evidențiați factorii generali care determină modernizarea, religiozitatea urbană și schimbările sociale din mediul urban. De asemenea, este discutat și modul cum Biserica Ortodoxă, urmând porunca Mântuitorului Iisus Hristos, poate transmite preceptele evanghelice, prin intermediul celor credincioși, la alte persoane aflate în proximitatea lor.

Capitolul al III-lea pune accent pe rolul social și spiritual al consilierului pastoral (preot, duhovnic, teolog), pe acele funcții, responsabilități și criterii ce trebuie împlinite de acesta, pentru a avea calitățile necesare unui astfel de rol în societate. Întrucât preotul duhovnic, prin Taina Spovedaniei, este cel care are prin excelență competența unei astfel de lucrări spirituale (de consiliere pastorală), vor fi aduse lămuriri esențiale despre Preoție ca slujire socială (documentare biblică și patristică), legătura ontologică dintre Preoție și Spovedanie (sinergii și interdependențe socio-spirituale), precum și despre aptitudinile sociale, tactul pastoral și metodele socio-spirituale ale preotului în calitate sa de duhovnic și de sfînșitor al rolurilor sociale. În esență, rolul consilierului pastoral, în activitatea pe care o desfășoară, este acela de a ameliora problemele sufletești ale celor consiliați și a-i păstori pe calea mântuirii, păstrând cu fidelitate învățăturile Bisericii Ortodoxe. Consilierul pastoral ajută la armonizarea laturii spirituale a omului, la ameliorarea suferințelor sufletești și la sprijinirea persoanei de a se dezvolta personal și coordona în societate.

Capitolul al IV-lea pune în lumină actualitatea și relevanța învățăturii Bisericii Ortodoxe în procesul de consiliere pastorală din zilele noastre, demonstrând că metodele Sfinților Părinți pot fi adaptate nevoilor spirituale ale omului contemporan, fără a-și pierde autenticitatea. În acest scop, sunt analizate texte reprezentative ale marilor Părinți ai Bisericii, atât din rândul celor cunoscuți ca „Părinți sociali” sau comunitari – precum Sf. Trei Ierarhi (Vasile cel Mare, Ioan Hrisostom și Grigorie de Nazianz) –, cât și din rândul „Părinților neptici” sau filocalici – precum Sf. Antonie cel Mare, Sf. Ioan Casian, Sf. Marcu Ascetul și Sf. Grigorie Palama. În analiza acestor scrieri patristice, s-au urmărit, în mod special, acele elemente care conturează o viziune integrată asupra ființei umane și a relațiilor sale în societate, punând în evidență contribuția spirituală și antropologică a Sfinților Părinți. Textele lor oferă repere importante pentru înțelegerea suferinței, a păcatului, a vindecării sufletești și a echilibrului interior, într-un limbaj profund duhovnicesc, dar cu implicații clare asupra vieții sociale și morale. Totodată, în acest

capitol sunt evidențiate aspecte esențiale privind sociologia dinamică a comuniunii în viziunea Sf. Părinți – *dimensiunea verticală* a relației omului cu Dumnezeu, *dimensiunea orizontală* a relației cu semenii și *dimensiunea ecstatică* a iubirii jertfelnice față de Dumnezeu și față de aproapele – și sunt prezentate cele mai importante remedii duhovnicești propuse de aceștia pentru restaurarea socio-morală și desăvârșirea spirituală a omului, elemente fundamentale pentru consilierea pastorală în mediul urban contemporan.

Capitolul al V-lea, care este și ultimul capitol al lucrării, se constituie într-o aplicare practică a literaturii de specialitate, prezentate în capitolele anterioare, și într-o analiză explicativă a informațiilor și rezultatelor obținute în urma metodelor de cercetare științifică de colectare a datelor – *documentarea* și analiza documentelor, *observația directă* și *interviul* (interviuri semistructurate cu specialiști – tehnica Delphi și interviu individual nestandardizat) – în vederea testării ipotezelor formulate în cadrul lucrării și a confirmării relevanței consilierii pastorale a Sf. Părinți în contextul provocărilor societății urbane contemporane. Întrucât, prin natura fenomenelor studiate, cercetarea se încadrează în sociologia religiilor, am considerat că doar folosind resursele tehnicilor și metodelor sociologice putem aduce o înțelegere mai bună a mecanismelor de funcționare a acestor fenomene. În consecință, am hotărât să realizez o documentare științifică, în care să am în vedere, pe lângă aspectele teoretice, și cercetarea de teren, metoda științifică fiind „principala cale de cunoaștere a comportamentelor individuale și de grup, a faptelor, a fenomenelor și proceselor sociale” (Baltasiu, R.; Dumitrescu, L.; Bulumac, O., 2009, 117).

DESIGNUL METODOLOGIC, ANALIZA DATELOR ȘI REZULTATELE CERCETĂRII CALITATIVE

Întrucât tema aleasă pentru această cercetare se încadrează în sfera studierii fenomenului religios, aceasta a putut fi studiată mai ușor prin folosirea unor metode calitative decât cele cantitative. „Religiozitatea reprezintă dimensiunea latentă a credinței religioase, aceasta fiind o realitate inaccesibilă măsurării directe” (Voicu, M., 2007, 41). Ar fi fost mult prea dificil de măsurat nivelul de folosire de către consilierii pastoralii actuali (preoți, duhovnici etc.) a metodelor Sfinților Părinți, gradul de receptare al învățăturilor biblice și patristice de către credincioșii consiliați sau influența celorlalte forme de consiliere, care provin din alte surse decât cele ale Bisericii, asupra procesului de consiliere, prin folosirea, de exemplu, a chestionarelor standardizate care cuprind întrebări închise (Iorga, L., 2007, 84). Astfel, în contextul acestei cercetări, abordarea calitativă a fost esențială pentru a surprinde nu doar date factuale, ci și aspectele mai profunde ale

experienței consilierii, cum ar fi motivațiile, percepțiile și interacțiunile dintre consilierii pastorală și persoanele consiliate. Așa cum este evidențiat în literatura de specialitate, metodele calitative permit o explorare în profunzime a realităților sociale și spirituale, facilitând astfel o înțelegere holistică a procesului de consiliere pastorală. Această abordare mi-a oferit prilejul nu doar să colectez și să analizez date, ci și să fiu implicat în mod direct în contextul cercetării, ceea ce a condus la o interpretare mai nuanțată și mai autentică a fenomenului studiat.

Am optat, așadar, pentru utilizarea unor modele de cercetare de tip calitativ – *documentarea (analiza documentelor)*, *observația*, *interviul* – întrucât mi-au permis o analiză mai flexibilă și mai profundă a temei abordate. Astfel, combinând mai multe metode de cercetare calitativă, am inclus în această cercetare *triangulația metodologică*, aceasta fiind considerată o strategie eficientă de colectare a informațiilor care facilitează atingerea cerințelor de validitate prin metodele folosite. În plus, se consideră că „triangulația metodologică este un deziderat care ar trebui urmat în cercetările socioumane, cu atât mai mult cu cât minimizează riscurile metodologice și maximizează tăria și suplețea datelor” (Janesick, V., 2006, 69).

Informațiile acumulate, utilizând toate aceste metode calitative de culegere a datelor, au fost ulterior analizate, iar rezultatele obținute au evidențiat aspecte semnificative ale problematicii abordate, aducând în prim plan importanța și necesitatea implicării Bisericii în asistența spirituală și socială a comunității creștin-ortodoxe prin intermediul consilierii pastorale.

Documentarea (analiza documentelor), ca metodă de cercetare principală utilizată în prezenta lucrare (Miftode, V., 2014), a urmărit studierea literaturii de specialitate pentru a identifica direcțiile existente în cercetare și pentru a evidenția concluziile formulate până în prezent în legătură cu tema investigată (Voinea, M.; Bulzan, C., 2013). Au fost consultate atât documente primare – precum texte scripturistice și scrieri patristice –, cât și documente secundare, constând în lucrări analitice și sinteze academice, inclusiv cărți, articole științifice, studii de specialitate și recenzii critice (Babbie, 2021; Flick, 2018). Pe lângă literatura de specialitate din domeniile sociologiei, teologiei, consilierii pastorale, calității vieții, au fost utilizate dicționare, tratate, colecții patristice și baze de date academice relevante. În total, documentarea a cuprins un corpus extins de volume, articole și studii, incluzând și o serie importantă de referințe bibliografice care se regăsesc în spațiul *online*, pe diferite platforme *site-uri web* de specialitate. Procesul de documentare teoretică a fost structurat în două etape principale: (1) o etapă preliminară, destinată

identificării și selectării surselor bibliografice relevante care a contribuit la fundamentarea teoretică a direcțiilor de cercetare și la elaborarea ghidurilor metodologice; și (2) o etapă aplicativă, de documentare a datelor, în acord cu metodologia asumată, în care datele empirice au fost constant comparate și interpretate în lumina modelelor existente în literatura de specialitate (Charmaz, K., 2002). Pentru claritate structurală și coerență epistemologică, rezultatele documentării teoretice au fost prezentate în primele capitole ale lucrării, asigurând un cadru interpretativ riguros. Totodată, în capitolul dedicat analizei și interpretării datelor calitative, au fost integrate numeroase trimiteri bibliografice menite să ilustreze procesul de construcție teoretică progresivă și racordarea acesteia la modele interpretative consacrate. Între acestea, modelul integrativ, care susține necesitatea păstrării identității teologice în consilierea spirituală (Sider, R.; Unruh, H., 2004), a oferit un reper important pentru înțelegerea relației dintre fidelitatea față de Tradiție și adaptarea pastorală la noile realități urbane. Prin urmare, metoda documentării și analiza documentelor au reușit să ofere nu numai un cadru conceptual solid pentru cercetare, ci și o fundamentare susținută pentru evaluarea critică a consilierii pastorale ortodoxe în contextul urban contemporan, punând în lumină atât eficiența acesteia în raport cu formele de consiliere de tip laic, cât și necesitatea menținerii unei ancorări teologice (scripturistice și patristice) autentice în fața tendințelor de secularizare sau sincretism religios.

Metoda observației (în special *observația slab structurată*, de tip calitativ – *participativă*) a fost folosită încă de la începutul lucrării, deoarece această metodă stă la baza oricărei cercetări științifice și, după cum spune Ion Cauc, „completează toate celelalte metode de investigație sociologică (interviul, metoda sociometrică, experimentul etc.) și permite obținerea de date și informații, ca urmare a contactului nemijlocit al observatorului cu obiectul observației” (Cauc, I., 2004, 19). „La noi în țară metoda aceasta a fost practică cu succes de Școala monografică de la București, aflată sub conducerea și îndrumarea lui Dimitrie Gusti, care a pus bazele monografiilor rurale ca unități sociale complexe...” (Cauc, I., 2004, 81). Aceasta este metoda de cercetare cu cel mai înalt nivel calitativ, oferind cercetătorului posibilitatea de a obține informații detaliate despre gândurile, emoțiile și comportamentul persoanelor investigate. Septimiu Chelcea spune că „a observa înseamnă a cunoaște, a examina un obiect sau proces, a face constatări sau remarci (critice) referitoare la ceea ce ai privit cu atenție...” și că „pe baza observației obiective sunt obținute enunțuri empirice cu valoare de adevăr” (Chelcea, S., 2004). Datele obținute, prin intermediul metodei observației, mi-au furnizat informații foarte importante și relevante în ceea ce privește consilierea pastorală ortodoxă în mediul urban. Aceste

informații m-au ajutat să interpretez rezultatele obținute prin metoda interviului și să conturez cât mai clar concluziile generale. Pentru a exista o cantitate relevantă de date, am recurs la observația sociologică (Gavriliuță, C., 2017, 262) a unor practici de consiliere pastorală la nivelul comunităților parohiale din Biserica Ortodoxă. Astfel, ghidul de observație (cf. recomandărilor lui Patton, M., 2002, 260-265) a surprins o serie de date de natură verbală și nonverbală, observațiile au avut la bază metoda participantului observator (Gavriliuță, C., 2017, 339), iar rezultatele observațiilor au fost corelate cu informațiile obținute prin intermediul celorlalte metode de cercetare folosite și, în același timp, utilizate la argumentarea opiniilor proprii, realizând astfel *triangularea* surselor de date (Cojocaru, D., 2004).

Toate metodele folosite au fost esențiale în această cercetare și au permis o explorare în profunzime a realităților sociale și spirituale și au facilitat o înțelegere holistică a procesului de consiliere pastorală. *Interviul sociologic*, de exemplu, s-a dovedit a fi o metodă fundamentală pentru înțelegerea complexității procesului de consiliere pastorală ortodoxă, oferind o perspectivă nuanțată asupra modului în care aceasta se adaptează la realitățile sociale și spirituale actuale. Pentru colectarea datelor am folosit 2 tipuri de *interviuri* (1. *interviul semi-structurat – tip Delphi*, pe bază de chestionar; 2. *interviul individual nestructurat*, studiu de caz, constând în 12 ședințe de consiliere).

1. *Interviul calitativ (tip DELPHI)*. Pentru a contura o imagine a situației sociologico-teologice actuale a procesului de consiliere pastorală, la nivelul Bisericii Ortodoxe Române, în context urban contemporan, am realizat o serie de interviuri semistructurate cu persoane (experți) care activează în acest domeniu și care cunosc bine realitățile, provocările și dificultățile cu care se confruntă acest sector de activitate socio-pastorală. Aplicarea tehnicii Delphi în cadrul acestei cercetări s-a realizat printr-o singură rundă de întrebări (chestionar), decizie fundamentată metodologic, tematic și logistic, conform standardelor cercetării calitative. Deși tehnica Delphi este în mod tradițional asociată cu desfășurarea pe mai multe runde succesive pentru rafinarea opiniilor experților și obținerea unui consens, literatura de specialitate recunoaște valoarea științifică a aplicării sale într-o singură rundă, mai ales în condițiile unui grup omogen de participanți și a unei teme bine definite (Hsu, C.; Sandford, B., 2007), așa cum este și în cazul acestei cercetări. Scopul nu a fost formularea unui consens normativ, întrucât în cazul unui grup omogen de participanți acesta era de așteptat să fie confirmat, ci analiza aprofundată a opiniilor, convingerilor, practicilor și experiențelor teologice și pastorale ale experților în consilierea ortodoxă urbană. Din această perspectivă, tehnica Delphi a funcționat ca o tehnică de

explorare participativă, complementară cu celelalte instrumente aplicate (documentare, observație, interviu individual), contribuind la validarea ipotezelor prin triangulare (Franklin, K.; Hart, J., 2007). Atât omogenitatea profesională a experților cât și nivelul de expertiză și familiaritate cu subiectul cercetat a favorizat formularea unor răspunsuri pertinente și consistente încă din prima rundă (Skulmoski, G.; Hartman, F.; Krahn, J., 2007), ceea ce a făcut ca iterarea întrebărilor să nu mai fie necesară. Așadar, utilizarea unei singure runde a fost nu doar adecvată, ci și recomandată în contextul unui grup omogen de experți, a unei teme bine conturate și a unei cercetări de tip calitativ cu scop analitic și interpretativ. Răspunsurile obținute au oferit date valoroase, confirmând ipotezele și oferind fundamente solide pentru concluziile formulate în cadrul lucrării.

Etapele folosite în aplicarea acestei metode au fost următoarele:

- ❖ Pregătirea metodologică, formularea, pretestarea și validarea chestionarului, precum și eșantionarea și selecția experților (au avut loc în perioada ianuarie-mai 2021); aplicarea interviului (chestionarului) și culegerea datelor s-au realizat în perioada iunie-octombrie 2021.
- ❖ Chestionarul a fost elaborat având în vedere cele trei ipoteze ale cercetării, fiind structurat în 12 întrebări deschise, clar formulate astfel încât să fie ghidată reflecția experților și să permită exprimarea liberă a opiniilor. Respectivul chestionar a fost trimis participanților prin *e-mail* și autoadministrat, iar participarea lor s-a realizat pe bază voluntară, în urma exprimării consimțământului informat.
- ❖ Protejarea anonimatului a contribuit, de asemenea, la diminuarea presiunilor sociale și la eliminarea riscului de conformare față de alți participanți, ceea ce susține validitatea datelor colectate. Este cunoscut faptul că anonimatul participanților (experților) facilitează exprimarea liberă a opiniilor și previne influențele sociale directe sau alte „efecte psihologice nedorite” (Mitroff, I.; Turoff, M., 1975, 22). De aceea, și în cazul cercetării de față au fost luate măsuri pentru a asigura anonimatul și libera exprimare a opiniilor participanților, pe tot parcursul studiului, informațiile furnizate de aceștia fiind evaluate mai degrabă pe baza expertizei lor în domeniul consilierii pastorale și a pregătirii lor academice decât pe baza datelor de identitate ale acestora (Rowe, G.; Wright, G., 1999). În plus, mijloacele de comunicare și metodele de colectare a datelor au fost gestionate într-un mod care protejează confidențialitatea participanților, prin utilizarea chestionarului electronic, prevenind astfel influențele sociale sau ierarhice care ar fi putut afecta sinceritatea răspunsurilor (McKenna, H., 1994).

❖ O altă etapă importantă a fost *eșantionarea și selecția experților*

- au fost selectați doar specialiști (cu studii universitare și postuniversitare în Teologie Ortodoxă și cu o experiență de minim 5 ani în domeniul consilierii pastorale) care își desfășoară activitatea în instituțiile Bisericii Ortodoxe Române. Prin urmare, a fost utilizat un eșantion non-probabilistic intenționat format doar din experți (așa cum recomandă autori precum Skulmoski, Hartman sau Krahm);

- numărul total de experți (specialiști în consiliere pastorală în mediul urban) contactați pentru a participa la acest studiu a fost de 50, mai precis 5 experți din fiecare dintre cele 10 mitropolii ale Patriarhiei Române (6 mitropolii din țară și 4 mitropolii din străinătate), încercând, în acest mod, în a obține diversitate contextuală și reprezentativitate geografică din întreaga Ortodoxie românească și în a facilita contribuția experților din medii urbane diferite pentru a reflecta atât consensul lor cu privire la problematica studiată, cât și aspectele complexe și diverse ale consilierii pastorale. Dintre cei 50 de experți contactați, 27 au fost de acord inițial să participe și, în final, doar 21 au finalizat studiul;

- 15/21 (adică 71%) dintre aceștia își desfășoară activitatea în orașe din România (București, Iași, Cluj, Craiova, Brașov, Bacău, Arad, Târgoviște), iar 6/21 (29%) slujesc în orașe din străinătate (New York, Londra, Roma, Montreal, Stockholm, Chișinău);

- din totalul celor 21 de participanți la interviu, 2 persoane au vârsta cuprinsă între 30 și 40 de ani (10%), 15 între 40 și 65 de ani (71%) și 4 peste 65 de ani (19%);

- toți cei 21 de participanți au un nivel ridicat de pregătire academică – 17/21 (81%) sunt doctori în Teologie și 4/21 (19%) sunt doctoranzi în domeniul Teologiei Ortodoxe – și dețin o vastă experiență clericală și de consiliere pastorală la nivel urban. De asemenea, 12/21 dintre aceștia (peste 50%) sunt cadre didactice universitare și predau cursuri de Teologie la facultăți de profil din țară sau din străinătate;

- un alt criteriu important de clasificare a respondenților la nivelul eșantionului studiat este calitatea în care aceștia își desfășoară activitatea de consiliere pastorală. Toți cei 21 de respondenți sunt clerici ai Bisericii Ortodoxe Române, dar cu răspunderi pastoral-misionare diferite: 4/21 (19%) sunt episcopi/ierarhi, 4/21 (19%) preoți călugări (ieromonahi) și 13/21 (62%) preoți de mir (căsătoriți), ceea ce se presupune că aceștia ar putea oferi o varietate de abordări și răspunsuri în ceea ce privește consilierea pastorală ortodoxă. Procentul mai mare al preoților de mir (62%) față de celelalte 2 grupe de clerici, este pe deplin justificat întrucât numărul total al acestora, la nivelul întregii Biserici Ortodoxe Române, este semnificativ mai mare comparativ cu celelalte două categorii amintite.

- ❖ După eşantionarea şi selecţia experţilor, cercetarea a fost aprofundată prin aplicarea interviului semistrukturat şi apoi prin analiză principalelor teme de discuţie care s-au configurat în urma răspunsurilor la cele 12 întrebări ale chestionarului. Având specificităţi diferite faţă de alte metode folosite în cercetările sociale (Day, J. şi Bobeva, M., 2005), tehnica Delphi a oferit experţilor posibilitatea de a se exprima ca urmare a experienţei directe (Sowell, R., 2000) pe care aceştia o au în activitatea duhovnicească sau didactică, identificându-se astfel anumite aspecte concrete importante privind consilierea pastorală ortodoxă în mediul urban.
- ❖ Prezentarea unei analize succinte a principalelor teme de discuţie care s-au configurat în urma răspunsurilor celor 21 de experţi la cele 12 întrebări ale chestionarului (redate în *Anexa 5* a lucrării), teme care de altfel se regăsesc şi în lista de categorii semantice obţinute în cadrul procesului de codare calitativă. Pentru această analiză au fost selectate răspunsurile cele mai relevante, urmând ca pe viitor să fie dezvoltată direcţia de cercetare.

În concluzie, această metodă a facilitat o explorare profundă a dimensiunii sociologico-teologice a rolului, fundamentelor şi adaptabilităţii consilierii pastorale în context urban contemporan şi a permis testarea şi validarea ipotezelor H1-H3 formulate, prin evaluarea percepţiilor experţilor asupra fenomenului investigat. Răspunsurile celor 21 de experţi au confirmat, în mod categoric, cele trei ipoteze ale cercetării, relevând un consens solid asupra a trei aspecte esenţiale: – rolul important al consilierii pastorale în misiunea Bisericii Ortodoxe în societatea contemporană; – necesitatea păstrării fidelităţii faţă de Tradiţia Creştin-Ortodoxă (adică faţă de fundamentul scripturistic şi patristic al consilierii pastorale); – nevoia de adaptare a consilierii pastorale la realităţile social-spirituale urbane actuale (cu multă prudenţă şi discernământ), menţinându-se accentul pe importanţa învăţăturilor Sfinţilor Părinţi. Din toate răspunsurile celor intervievaţi, din argumentele lor şi soluţiile prezentate, se înţelege, cu prioritate, următoarele aspecte esenţiale: – activitatea de consiliere pastorală este percepută ca o extensie firească şi indispensabilă a lucrării misionare a Bisericii în societate; – consilierea pastorală reprezintă un act sacramental, vindecător şi mântuitor, în măsura în care reuşeşte să îmbine armonios dimensiunea sa terapeutică cu fidelitatea faţă de Sfânta Scriptură şi Tradiţia patristică a Bisericii; – învăţăturile Sfinţilor Părinţi, deşi formulate în contexte istorice, sociale, religioase şi culturale diferite, îşi păstrează tot timpul importanţa şi actualitatea, contribuind esenţial, în acest fel, la menţinerea autenticităţii teologice a consilierii pastorale şi

a eficienței misiunii Bisericii Ortodoxe în societatea urbană contemporană; – consilierea pastorală ortodoxă se distinge fundamental de formele de consiliere de tip laic prin obiectivele sale eshatologice, resursele spirituale utilizate și antropologia teologică integratoare. Natura ei este radical diferită de cea a terapiilor seculare, față de care este mai eficientă atunci când problemele celor consiliați sunt, în primul rând, de ordin spiritual. Suplimentar, aceasta poate fi completată, cu multă prudență și discernământ, atunci când problemele spirituale au și o componentă patologică, cu formele consacrate de consiliere de tip laic (psihoterapia medicală și consilierea psihologică), doar în măsura în care acestea nu contrazic tradiția creștin-ortodoxă; – colaborările interdisciplinare pot fi utile doar dacă sunt supuse unei rigori teologice și unui discernământ duhovnicesc clar, întrucât activitatea de consiliere pastorală nu este doar o opțiune terapeutică, ci o lucrare harică orientată spre mântuire, împlinită prin viața liturgică și sacramentală a Bisericii. Lipsa acestui reper riscă să conducă la o consiliere pastorală deficitară și la pierderea dimensiunii ei mântuitoare.

Așadar, în urma analizei rezultatelor *interviului calitativ (tip DELPHI)*, concluzia esențială ar fi aceea că consilierea ortodoxă urbană își menține relevanța doar dacă este ancorată într-o teologie scripturistică și patristică vie și coerentă, actualizată și adaptată prezentului cu multă prudență și discernământ.

2. *Interviul individual nestructurat*. Metoda aceasta a fost aleasă în cadrul cercetării de față pentru a investiga în profunzime dinamica consilierii pastorale ortodoxe în contextul urban contemporan și pentru înțelegerea modului în care principiile consilierii pastorale, de exemplu, pot fi aplicate în practică, în cazuri reale (McCracken, G., 1988; Kvale, S., 1996). În contextul consilierii pastorale, *interviul individual nestructurat* este considerat de specialiști drept una dintre cele mai potrivite metode pentru înțelegerea nuanțată a dimensiunii spirituale și a traiectoriilor personale complexe (McCracken, G., 1988; Chase, S., 2003), oferind posibilitatea de a observa aplicabilitatea concretă a principiilor duhovnicești fundamentate scripturistic și patristic în confruntarea reală cu suferințele, căutările și încercările omului contemporan din spațiul urban.

Interviul calitativ individual a fost organizat în 12 ședințe săptămânale, având ca scop, în primul rând, consilierea pastorală a persoanei intervievate. Toate cele 12 ședințe de consiliere, având o durată de aproximativ 2 ore fiecare, s-au desfășurat, în perioada octombrie 2021-februarie 2022, cu respectarea tuturor normelor sanitare impuse în contextul pandemiei COVID-19. Interviul individual propriu-zis (consilierea) s-a concentrat, în principal, pe înțelegerea problemelor și frământărilor interioare ale persoanei consiliate și pe găsirea unor soluții spirituale benefice, folosindu-se *referințe scripturistice*

și, în mod cu totul special, *referințe patristice* – adică remedii specifice recomandate de Sfinții Părinți. De menționat ar fi faptul că, pentru o mai bună interpretare și înțelegere a informațiilor rezultate în urma acestui interviu, conținutul notelor redactate pe parcursul ședințelor de consiliere a fost grupat în funcție de subiectele (problemele) principale discutate, acestea fiind redactate rezumativ în cadrul lucrării.

Rezultatele care se desprind și din acest studiu de caz analizat, în urma interviului individual realizat, demonstrează și întăresc faptul că îndrumarea pastorală eficientă nu poate fi concepută în afara învățaturii Sfinților Părinți. Pe lângă învățăturile patristice, traduse într-un limbaj actual și ușor accesibil persoanei consiliate, păstrând, în același timp, nealterate profunzimea și autenticitatea lor, cuvântul scripturistic a avut și el o certă contribuție și putere transformatoare în actul consilierii pastorale. Trimiterile biblice au servit drept puncte de sprijin constante în toate cele 12 ședințe, contribuind decisiv la înțelegerea corectă (din perspectivă creștin-ortodoxă) a traumei și a sensului existențial. Atât referințele scripturistice, cât și referințele patristice selectate (prezentate în *Anexa 6* la finalul lucrării) au stat la baza orientării tuturor ședințelor de consiliere, fiind abordate teme duhovnicești esențiale (ex. libertatea omului, păcatul, boala, pocăința, moartea, viața veșnică, comuniunea cu Dumnezeu) care au fost interpretate exclusiv în lumina Tradiției Bisericii Ortodoxe. Sfaturile duhovnicești ale Sfinților Părinți ai Bisericii (precum cele ale Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Maxim Mărturisitorul etc.) au fost nu doar citate, ci adaptate, explicate și aplicate personalizat, în funcție de subiectul interviuat și temele propuse de acesta spre discuție. Acestea au funcționat ca veritabile „ghiduri terapeutice” pentru orientarea persoanei consiliate în procesul de îndreptare și vindecare sufletească, oferindu-i o perspectivă antropologică creștin-ortodoxă și soteriologică autentică asupra păcatului, suferinței, bolii și morții ș.a.m.d. Așadar, metoda aceasta, a *interviului individual nestructurat*, valorificată nu doar ca instrument de cercetare, ci și ca realitate pastoral-misionară vie, confirmă relevanța învățăturilor Sfinților Părinți în contextul provocărilor societății urbane contemporane, demonstrează potențialul duhovnicesc formativ, corectiv și terapeutic major al consilierii pastorale în cazul persoanei consiliate și contribuie, prin integrarea ei în designul general al cercetării, la validarea ipotezelor și alcătuirea concluziilor generale ale lucrării.

Un alt aspect important în această cercetare, care se cere a fi menționat, îl constituie selecția textelor patristice referitoare la acest proiect. Întrucât scrierile Sfinților Părinți au ca izvor Sfânta Scriptură, o primă metodă de selecție a textelor a fost în funcție de referințele scripturistice. O a doua metodă a fost alegerea textelor patristice care au ca prim

scop interpretarea Sfintei Scripturi. O altă modalitate foarte eficientă a fost concentrarea asupra acelor texte patristice care lămuresc acele probleme evidențiate în urma informațiilor colectate pentru realizarea prezentului proiect de cercetare. Realizând o sinteză a celor mai importante contribuții patristice în ceea ce privește consilierea pastorală, lucrarea se constituie într-un necesar și util material informativ și de educație atât pentru persoanele direct interesate, cum ar fi consilierii pastorali (teologi, preoți, duhovnici), cât și pentru toți cei care doresc să se implice în acest proces de formare socio-spirituală sau să aibă parte de beneficiile incontestabile ale consilierii pastorale a Sfinților Părinți.

LIMITELE ȘI ASPECTELE ETICE ALE CERCETĂRII

Limitele cercetării sunt date de natura exploratorie a acesteia și a abordării calitative a acestui studiu. Ele sunt, preponderent, legate de absența unor referințe bibliografice care să trateze integrat procesul de consiliere pastorală, de puținele studii existente în literatura de specialitate în ceea ce privește această problemă, de factori metodologici, de eșantionare și contextuali (ex. restricțiile din perioada pandemică – *Covid-19*, în timpul căreia s-a derulat o parte din această cercetare), de imposibilitatea de a utiliza date instituționale pentru concluziile cercetării din considerații etice și limite de natură umană și instituțională etc.

Așa cum s-a precizat deja, în acest demers științific, un rol central l-a avut metoda interviului de tip Delphi, completată de interviul individual nestructurat. Tehnica Delphi este recunoscută pentru capacitatea sa de a genera consens între experți prin iterație și reflexivitate, precum și pentru reducerea influențelor ierarhice prin anonimat, aceasta fiind o caracteristică esențială și non-negociabilă a studiilor Delphi (Green, A., 2014). Totuși, utilizarea acestei metode, în contextul pandemic COVID-19, a implicat și unele limitări: lipsa interacțiunii directe cu participanții, afectând, în anumite cazuri, claritatea terminologică și interpretativă, în special în privința unor concepte teologice sau pastorale mai sensibile sau ambigue; imposibilitatea de a urmări procesul de auto-reflecție al respondenților și de a clarifica în timp real unele răspunsuri; deși anonimatul a redus riscul conformismului social și a încurajat exprimarea sinceră (Keeney, 2011; Rowe, G.; Wright, G., 1999), el a limitat, în același timp, posibilitatea de a corela prestigiul profesional cu consistența teologică sau pastorală a răspunsurilor; distribuția geografică dispersată a participanților a împiedicat realizarea unor întâlniri sincronizate; proveniența exclusiv urbană a experților intervievați limitează relevanța concluziilor pentru alte medii (ex. rural, monastic) unde dinamica consilierii pastorale poate fi diferită ș.a.m.d. Așadar, concluziile

cercetării au fost formulate, fiind interpretate în contextul specific al acestor limitări, fără a fi considerate universal valabile pentru toate formele de consiliere pastorală sau pentru toate tradițiile confesionale (cf. Gallagher, S.; Newton, C., 2009).

Având în vedere că, în domeniile științelor socio-umane, realizarea studiilor impune respectarea aspectelor etice ale cercetării, exigențele stipulate de acestea au fost implementate și în cercetarea prezentă, pentru a preveni orice consecințe negative. Astfel, principiile care au ghidat toate etapele de desfășurare a cercetării științifice și de elaborare a prezentei lucrări sunt, în mod deosebit, cele impuse de *Codul de Etică și Deontologie al Academiei Române*, inclusiv prin *Școala de Studii Avansate a Academiei Române* (SCOSAAR), *Institutul de Cercetare a Calității Vieții* (ICCV) și *Institutul de Sociologie* (INSOC). De asemenea, pe lângă legislația internă, cercetarea a fost realizată în acord și cu cadrul normativ european privind drepturile omului, drepturile de autor, protecția datelor cu caracter personal, regulamentele organismelor abilitate în monitorizarea respectării eticii în cercetare, statutele categoriilor profesionale implicate în cercetare etc. Prelucrarea informațiilor legate de datele personale s-a realizat cu respectarea prevederilor „*Legii nr. 363/2018 privind protecția persoanelor cu privire la prelucrarea și libera circulație a datelor cu caracter personal*”, adoptată de Parlamentul României. Din această perspectivă, riscurile etice și juridice asociate au fost minime, în raport cu beneficiile pe care le aduce cercetarea științifică în domeniul consilierii pastorale.

Cercetarea a fost condusă astfel încât să producă rezultate benefice în domeniul științific, care nu se pot obține prin alte metode de studiu (Sandu, A, 2018). De menționat ar fi faptul că proiectul pentru prezenta lucrare a fost depus și în cadrul procedurii de examinare desfășurate la cursul de *Etică în cercetarea științifică și proprietatea intelectuală*, ca și condiție obligatorie a programului de doctorat, primind aviz favorabil din partea comisiei de examinare în ceea ce privește metodologia științifică folosită pentru această cercetare.

CONCLUZIILE GENERALE ȘI DIRECȚIILE VIITOARE ALE CERCETĂRII

Concluziile finale și recomandările privind direcțiile viitoare ale cercetării au fost formulate în urma unei analize riguroase a fundamentării teoretice și practice a consilierii pastorale ortodoxe în contextul urban contemporan, coroborate cu interpretarea critică a datelor empirice obținute prin metodele de cercetare utilizate. Astfel, prin prezenta lucrare, s-a urmărit clarificarea și identificarea specificităților activității Bisericii Ortodoxe în asistența spirituală și socială a comunității, dintr-o dublă perspectivă, teologică și

sociologică, dar și schițarea unui model de consiliere pastorală ortodoxă, ca formă particulară de exprimare a acțiunii social-spirituale specifică Ortodoxiei. Totodată, s-a urmărit redirectionarea atenției acelor consilieri pastorali (preoți, duhovnici, teologi), influențați de alte surse decât cele ale Bisericii Ortodoxe, către metodele de consiliere ale Sf. Părinți și, nu în ultimul rând, regăsirea unei identități și a unui loc binemeritat consilierii pastorale în societate.

Coordonatele modelului de consiliere pastorală, ca formă particulară de exprimare a acțiunii social-spirituale bazate pe credința specifică spațiului creștin ortodox, desprinse în urma analizei documentelor primare (texte scripturistice și scrieri patristice) și a documentelor secundare (lucrări analitice, studii de specialitate, articole științifice), precum și a observației directe, au constituit fundamentul cercetării calitative bazate pe interviu (interviuri semistructurate – tip *Delphi* – cu specialiști și interviu individual nestructurat), conducând astfel atât la obținerea unor date coerente, convergente și profund nuanțate privind tema abordată, cât și la îndeplinirea obiectivului fundamental al lucrării.

Cu alte cuvinte, designul de cercetare mixtă abordat în această lucrare a presupus o analiză calitativă riguroasă bazată pe *documentare și analiza documentelor, observația directă și interviul sociologic*, ceea ce a permis realizarea *triangulației metodologice*, ca strategie de validare a datelor privind studiul subiectului analizat (Cojocaru, D., 2004), aceasta fiind „un deziderat care ar trebui urmat în toate cercetările socioumane” (Janesick, V., 2006).

Informațiile acumulate, utilizând toate aceste metode calitative de culegere a datelor, au fost ulterior analizate, iar rezultatele obținute au fost folosite la verificarea ipotezelor, la argumentarea opiniilor proprii și la formularea și susținerea concluziilor din mai multe surse independente, consolidând astfel validitatea cercetării (Denzin, N.; Lincoln, Y., 2018). În majoritatea lor, rezultatele obținute au evidențiat aspecte semnificative ale problematicii abordate, aducând în prim plan importanța și necesitatea implicării Bisericii în asistența spirituală și socială a comunităților creștin-ortodoxe urbane prin intermediul consilierii pastorale.

Având în vedere că toate cele trei ipoteze ale cercetării au fost confirmate, putem afirma că obiectivele principale propuse și asumate au fost îndeplinite. S-a evidențiat, atât din punct de vedere teoretic cât și prin date empirice, rolul esențial al consilierii pastorale ca act sacramental în lucrarea Bisericii în societate. În plus, rezultatele cercetării au demonstrat clar că învățătura Bisericii este indispensabilă în acest proces, iar diferența dintre consilierea pastorală ortodoxă și cea seculară (psihologică sau psihoterapeutică) nu

este doar de natură operațională, ci și în sens antropologic și eshatologic – prin obiectivul său ultim, resursele spirituale utilizate și dimensiunea sa liturgică și comunitară.

De asemenea, a fost subliniat faptul că este necesar să se mențină accentul pe importanța și actualitatea învățăturilor Sfinților Părinți pentru a proteja autenticitatea teologică a consilierii pastorale. Mai mult, a fost conturată o „teologie socială” contextualizată mediului pastoral urban contemporan, care să consolideze relația dintre Biserică și societate și să ofere o identitate doctrinară clară consilierilor pastorali în activitatea lor de consiliere, în vederea unei misiuni eficiente și coerente.

Valorificând integral fundamentele teoretice și rezultatele empirice ale cercetării, care au condus la îndeplinirea tuturor obiectivelor propuse, această lucrare contribuie, astfel, atât la regăsirea unui loc binemeritat consilierii pastorale ortodoxe (patristice) între disciplinele teologice studiate, cât și la păstrarea, aprofundarea și consolidarea acesteia ca domeniu fundamental al misiunii Bisericii în societatea urbană contemporană.

Pe fondul unei literaturi de specialitate insuficient dezvoltate în ceea ce privește consilierea pastorală urbană și al unui climat socio-spiritual tot mai influențat de secularizare, materialism și relativism moral, nevoia de actualizare, aprofundare și consolidare a acestui domeniu de activitate religioasă este imperios necesară, atât din punct de vedere teoretic, cât și metodologic și practic. Astfel, datele culese în cadrul acestui studiu și completarea lor cu alte variabile ar putea constitui importante direcții viitoare de cercetare, cum ar fi: – recursul la metode mixte de investigare științifică; o integrare a unor metode cantitative de investigare (chestionare standardizate, scale de evaluare a impactului spiritual și psiho-social, indicatori de eficiență pastorală etc.) menite să completeze datele calitative actuale și să ofere o imagine mai complexă și comparabilă a fenomenului analizat, ar putea aduce un plus de rigoare științifică, consolidând validitatea concluziilor și contribuind la crearea unor modele de intervenție spirituală replicabile și în alte contexte sociale și religioase; – extinderea analizei asupra unui eșantion mai mare de experți și beneficiari ai consilierii pastorale, precum și organizarea unor focus-grupuri cu aceștia, sporind astfel accesul la un registru mai variat de perspective; – includerea într-o asemenea cercetare a clericilor, membrilor cinului monahal și teologilor ortodocși, cu o experiență în consilierea pastorală mai mică de 5 ani, ar putea oferi detalii relevante; – extinderea reprezentativității geografice a participanților la studiu (la nivel de eparhii și protopopiate din țară și din străinătate); – revizuirea și îmbunătățirea programelor de învățământ teologic și de formare profesională (clericală și consiliere pastorală), pentru a răspunde mai eficient nevoilor complexe ale credincioșilor din mediul urban;

– introducerea unor cursuri de consiliere pastorală patristică la seminariile teologice și la facultățile de teologie ortodoxe din țară și din diaspora românească; – realizarea unor studii și articole de actualitate în domeniul consilierii pastorale care să fie publicate în ziare și reviste de specialitate (ex. Ziarul *Lumina*, reviste și periodice centrale bisericești: Revista *Biserica Ortodoxă Română*, Buletinul Oficial al Patriarhiei Române, Revista *Orthodoxia* etc.), inclusiv în mediul online; – pregătirea și prezentarea unor comunicări în cadrul manifestărilor științifice de profil, care să fie ulterior diseminate prin intermediul publicațiilor de specialitate, în format tipărit sau online; – analiza detaliată a rezultatelor obținute în urma integrării în procesul de consiliere pastorală a colaborărilor interdisciplinare; – studierea procesului de consiliere pastorală în raport cu alte tradiții confesionale, pentru a evidenția mai amănunțit particularitățile modelului creștin-ortodox.

După cum se poate observa, aceste câteva perspective de dezvoltare și direcții de cercetare prezentate propun o viziune sociologico-teologică integratoare și echilibrată, în care consilierea pastorală ortodoxă, pe de o parte, își poate actualiza prudent metodele și își poate întări fundamentul științific și, pe de altă parte, poate rămâne, în continuare, fidelă Sfintei Tradiții a Bisericii, păstrându-și, în acest fel, autenticitatea duhovnicească și misiunea sa sacramentală, vindecătoare și mântuitoare și, în același timp, răspunzând mai eficient tuturor provocărilor socio-spirituale ale lumii urbane contemporane.

În concluzie, această lucrare își propune să constituie un punct de plecare pentru cercetări academice ulterioare mai extinse, care să implice o colaborare interdisciplinară cu alți specialiști interesați de această tematică, contribuind astfel la aprofundarea și consolidarea consilierii pastorale ca domeniu fundamental al misiunii Bisericii Ortodoxe în societate, cu precădere în mediul urban contemporan, marcat de dinamici socio-spirituale complexe și provocări identitare multiple.

BIBLIOGRAFIE

1. Abrudan, D., 1979. Creștinismul și mozaismul în perspectiva dialogului interreligios. În: *MA*. Sibiu: Episcopia Ortodoxă Română.
2. Adamantios, A., 2015. Spovedanie sau psihoterapie?, în: *Sensurile și importanța Sfintei Taine a Spovedaniei și ale Sfintei Taine a Împărtășaniei*. București: Basilica.
3. Amundesn, D.; Ferngren, G., 1985. Virtue and Medicine from Early Christianity through the Sixteenth Century. În: *Earl E. Shelp. Editor. Virtue and Medicine: Explorations in the Character of Medicine*. D. Reidel Publishing Company, pp. 95-114.
4. Aga, V., 2005. *Simbolica biblică și creștină*. Timișoara: Învierea.
5. Ageloglou, C., 1998. *Elder Paisios of the Holy Mountain*. Mount Athos: Holy Mountain Publishing.
6. Alexander, Servant of God, 1998. *Father Arseny, 1893-1973: Priest, Prisoner, Spiritual Father*. Crestwood, NY: Saint Vladimir's Seminary Press.
7. Alexiev, S., 2010. *Viața duhovnicească a creștinului ortodox*. București: Predania.
8. Amos, T., Pearse, N., 2008. Pragmatic Research Design: An Illustration of the Use of the Delphi Technique. În: *The Electronic Journal of Business Research Methods*, 6, pp. 95-102.
9. Andrusos, H., 1930. *Dogmatica Bisericii Ortodoxe Răsăritene*. Trad. Stăniloae, D. Sibiu: Editura Tipografiei Arhidiecezane.
10. Aquilina, Michael, 2000. *The Way of the Fathers*. Huntington, IN: Our Sunday Visitor.
11. Arăpașu, † Teoctist, 2002. „Răspunderea socială a Bisericii în Europa – operă misionară și ecumenică comună”; În: Marani, G., Ică Jr., I.I. *Gândirea socială a Bisericii*. Sibiu: Deisis.
12. Arăpașu, † Teoctist, 1988. *Cuvântare la Institutul Teologic Universitar din București*. În: *ST*, nr. 4. București: IBMBOR
13. Arseniev, N., 1994. *Mistica și Biserica Ortodoxă*. Trad. Rus, R. București: Iri.
14. Augsburg, D. W., 1986. *Pastoral Counselling Across Cultures*. Philadelphia, PA: Westminster.
15. Autor anonim, 1995. *Viața Fericitului Pahomie*. Trad. Corneanu, N. București: Anastasia.
16. Autor anonim, 1999. *Vedere duhovnicească*. Trad. Coman, C. București: Bizantină, pp. 163, 168.
17. Autor anonim, 2013. *Tămăduirea creștinului. Tainele Sfintei Biserici, izvor de sănătate și fericire*, ed. a II-a. Trad. Ciocioi, Gh. București: Editura De Suflet.
18. Avdeev, D., 2007. *Probleme actuale ale psihoterapiei Ortodoxe*. București: Sophia.

19. Avdeev, D., 2011. *Psihiatria pentru duhovnici*. București: Sophia, Cartea Ortodoxă.
20. Avdeev, Dmitri, 2003. *Depresia ca patimă și boală*. București: Sophia.
21. Avva Dorotei, 1980. Cap. XI, 2. În: *Filocalia*, vol. 9, trad., introd. și note D. Stăniloae. București: IBMBOR.
22. Babbie, E., 2010. *The Practice of Social Research*, 12th edn. Belmont, CA: Wadsworth Cengage Learning.
23. Bailey, K., 1982. *Methods of Social Research*, 4th edn. New York, NY: Free Press.
24. Bakke, Ray, 1987. *The Urban Christian: Effective Ministry in Today's Urban World*. Downers Grove, IL: InterVarsity Press.
25. Balca, N., 2014. Etapele psihologice ale Mărturisirii. În: *Spovedania și Euharistia – izvoare ale vieții creștine* (vol. I). București: Basilica.
26. Baltasiu, R., 2007. *Introducere în sociologie*. Craiova: Beladi.
27. Baltașiu, R., Dumitrescu, L., Bulumac, O., 2009. Abordarea neinterpretativă. În: Bădescu, I., Cucu-Oancea, O., Șișișteanu, G. (eds.) *Tratat de Sociologie Rurală*. București: Mica Valahie.
28. Basset, R., Grébaud, S., Brooks, E.W., Petit, L., 1923. *Patrologia Orientalis*, vol. XVII. Paris: Firmin Didot Editeurs.
29. Bauman, Z., 2007. *Globalizarea și efectele ei sociale*. București: Antet.
30. Bauman, Z., 2008. *Gândirea sociologică*. București: Humanitas.
31. Bazeley, P., Jackson, K., 2013. *Qualitative Data Analysis with NVivo* (2nd ed.). Los Angeles, CA: Sage.
32. Băban, A. (coord.), 2003. *Consiliere educațională*. Cluj-Napoca: Psinet.
33. Bădescu, I., 1980. *De la comunitatea rurală la comunitatea urbană*. București: Editura Științifică și Enciclopedică
34. Bădescu, I., 1981. *Metode și tehnici de cercetare sociologică*. București: Economică
35. Bădescu, I., 1996. *Istoria sociologiei – teorii contemporane*. București: Eminescu
36. Bădescu, I., 2002. „*Noologia: cunoașterea ordinii spirituale a lumii – sistem de sociologie noologică*”. București: Valahia
37. Bădescu, I., 2011. *Sociologia și economia problemelor sociale*. București: Mica Valahie.
38. Bădescu, I., Mihăilescu, I. (coord.), 2003. *Geopolitică, globalizare, integrare*. București: Mica Valahie
39. Băltuță, M., 1993. Despre mărturisire. În: *TV*, nr. 1-3. Iași: Trinitas.
40. Beauchamp, T.L., Childress, J.F., 2001. *Principles of Biomedical Ethics*, 5th edition. Oxford: Oxford University Press.
41. Beck, U., Giddens, A., Lash, S., 1994. „*Reflexive Modernity: Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*”. Cambridge: Polity Press.

42. Beck, Ulrich, 1992. „*Risk Society: Towards a New Modernity*”. London & Newbury Park, CA: Sage Publications.
43. Belea, N., 1951. Îndatoririle duhovnicului după sfintele canoane. În: *ST*, nr. 9-10. București: IBMBOR.
44. Bell, Charles, 1994. *Discovering the Rich Heritage of Orthodoxy*. Minneapolis, MN: Light and Life Publishing.
45. Belu, D.I., 1955. „*Calitățile de îndrumător duhovnicesc ale Sfântului Apostol Pavel*”. În: *ST*, nr. 9-10.
46. Berdiaev, N., 2009. *The Destiny of Man*, 3rd edn, trans. Natalie Duddington. Kettering, OH: Semantron Press.
47. Berdiaev, N., 2009. *The Destiny of Man*, 3rd ed., trans. Duddington, N. Semantron Press, p. 218.
48. Bernea, E., 2006. *Îndemn la simplitate*. București: Vremea.
49. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, 2018. București: IBMBOR.
50. Bolgiani, F., 2003 apud. Padovese, L., *Introducere în Teologia Patristică*. Blaj: Buna Vestire
51. Bonnet, J., 2000. *Marile metropole mondiale*. Iași: Institutul European.
52. Bontaș, Ioan, 1996. *Pedagogie*, ediția a 3-a. București: All, p. 136.
53. Boudon, Raymond, 2001. *The Origin of Values: Sociology and Philosophy of Beliefs*. New Brunswick, NJ & London: Transaction Publishers.
54. Bowen, G., 2009. Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), pp. 27-40.
55. Braniște, E., 1965. „Preoția și chipul preotului după Sfânta Scriptură”, în: *BOR*, nr. 5-6
56. Braniște, E., 1986. „Parohia-cadrul normal de trăire a vieții creștine”. În: *Îndrumări misionare*. București: IBMO.
57. Braniște, E., 2014. *Vocație și responsabilitate în slujirea preoțească*. București: Basilica.
58. Braniște, E., Nițoiu, G., Neda, G., 2002. *Liturgica teoretică: Manual pentru seminariile teologice*. București: IBMBOR.
59. Breck, J., Pușcaș, F., Baștovoi, S., Moldovan, S., Macrea, L., Bizău, I., 2003. *Ce este moartea?* Cluj-Napoca: Patmos, p. 14.
60. Breck, J., Pușcaș, F., Baștovoi, S., Moldovan, S., Macrea, L. și Bizău, I., 2003. *Ce este moartea?* Cluj-Napoca: Patmos.
61. Bria, I., 1995. *Ortodoxia în Europa. Locul spiritualității române*. Iași: Trinitas.
62. Bria, I., 1966. *Iisus Hristos iubitorul de oameni*. În: *Revista Ortodoxia*, XVIII(1).
63. Bria, I., 1989. Parohie, preot, credincios – Identitatea și misiunea lor”. În: *Destinul Ortodoxiei*. București: IBMBOR, p. 325.
64. Bria, I., 1994. „*Dicționar de Teologie Ortodoxă. A-Z*”, ediția a 2-a. București: IBMBOR.

65. Bria, I., 1995. *Ortodoxia în Europa: Locul spiritualității române*. Iași: Trinitas.
66. Bria, I., 1996. „*Liturghia după Liturghie: O tipologie a misiunii apostolice și mărturiei creștine azi*”. București: Athena.
67. Bria, Ion, 2010. „*Regenerarea misiunii creștine în contextul urban*. În: *Relevanța operei Părintelui Profesor Ion Bria pentru viața bisericească și socială actuală. Direcții noi de cercetare în domeniul doctrinei, misiunii și unității Bisericii*”, coord. Moșoiu, N. Sibiu: Editura Universității „Lucian Blaga”, pp. 647-652.
68. Bria, Pr. I., 1996. *Liturghia după Liturghie. O tipologie a misiunii apostolice și mărturiei creștine azi*. București: Athena, p. 126.
69. Bria, Rev. I., 1996. „*The Liturgy after the Liturgy: Mission and Witness from an Orthodox Perspective*”. Geneva: WCC Publications.
70. Brock, S., 1997. *The Wisdom of St. Isaac the Syrian*. Fairacres, Oxford: SLG Press.
71. Brock, S., 1998. *Efrem Sirul. Ochiul luminos. Imnele despre paradis*. Trad. Ielciu, M., Ică, I.I. Jr.. Sibiu.
72. Brusalis, P., 1986. *Reînnoirea omului în Hristos după Sf. Grigorie de Nyssa*. Katerini: Tertios, p. 16.
73. Bryman, A., 2016. *Social Research Methods*, 5th edn. Oxford: Oxford University Press.
74. Bucevschi, O., 1953. „Învățătura creștină despre iubire și dreptate, ca virtuți sociale”. În: *ST*, nr. 9-10.
75. Bucevschi, O., 1954. Nedreptatea socială, piedică în calea mântuirii. În: *ST*, nr. 34. București: IBMBOR.
76. Bulgakov, S., 1997. *Ortodoxia*. București: Paideia.
77. Bunea, I., 1957. „Pocăința – îndatorire de căpetenie a creștinului”. În: *MB*, nr. 11-12. Craiova.
78. Bunea, I., 1986. Cum să spovedim. În: *BOR*, nr. 3-4. București: IBMBOR.
79. Bunea, Ioan, 1957. „Pocăința – îndatorire de căpetenie a creștinului”, în: *MO*, IX(11-12).
80. Bunge, G., 2001. „*Akedia – plictiseala și terapia ei după avva Evagrie Ponticul sau sufletul în luptă cu demonul amiezii*”, trad. diac. Ioan I. Ică. Sibiu: Deisis.
81. Burcu, A., Vasiu, A., 2004. *Managementul calității vieții și condiției umane – Fundamentele consilierii*. Cluj-Napoca: Mega.
82. Burke, P. 1999. *Istorie și teorie socială*. București: Humanitas
83. Buta, M. G., 2007. Dialogul dintre știință și credință în definirea noțiunii de boală: Medicii și Biserica. În: *Teologie și ecologie*, Cluj-Napoca: Renașterea.
84. Cabasilas, N., 1974. *The Life in Christ*. Trad. Carmino J. de Catanzaro. Crestwood, NY: Saint Vladimir's Seminary Press.
85. Cace, S.; Cojocaru, D.; Gavrilovici, C., 2013. Christian and Secular Dimensions of the Doctor-Patient Relationship. În: *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, vol. 12, issue 34. Cluj Napoca: Sciri & Sacri, pp. 37-56

86. Cace, S.; Cace, C., Nicolăescu, V., 2011. „The social programs run by the Romanian orthodox church during the period of the economic crisis”. În: *Revista de cercetare și intervenție socială*, vol. 35. Iași: Lumen Publishing House, pp. 28-45
87. Cauc, I., 2004. *Metodologia cercetării sociologice, metode și tehnici de cercetare*. București: Editura Fundației România de Măine.
88. Căndea, S., 1939. *Hristos și mântuirea sufletească a orășenilor*. Sibiu: Seria Teologică.
89. Căndea, S., 1956. „Taina Sf. Mărturisiri ca mijloc de pastorație”, în: *MO*, nr. 6-7.
90. Căndea, S., 1966. „Taina Sfintei Mărturisiri privită din punct de vedere pastoral și metodologic”. În: *MB*, XVI(4-6).
91. Ceremuhin, P., 1958. Pastorația după Sfântul Evanghelist Ioan. În: *MB*, VIII(1-3).
92. Chadwick, O., 1968. *John Cassian. A Study in Primitive Monasticism*. Cambridge: Cambridge University Press.
93. Charmaz, K., 2002. „*Constructing Grounded Theory*” (2nd ed.). London: Sage.
94. Chase, S. E., 2005. Narrative Inquiry: Multiple Lenses, Approaches, Voices. În: Denzin, N. K., Lincoln, Y. S. (eds.), *The SAGE Handbook of Qualitative Research* (3rd ed.). Los Angeles, CA: Sage.
95. Chase, S., 2003. Learning to Listen: Narrative Principles in a Qualitative Research Environment. În: Denzin, N. K., Lincoln, Y. S. (eds.), „*Collecting and Interpreting Qualitative Materials*”. Thousand Oaks, CA: Sage.
96. Chelcea, S. *Inițiere în cercetarea sociologică*, curs universitar. Disponibil la: www.comunicare.ro , p. 20. Accesat la data de 14.09.2019
97. Chelcea, S., 1998. „*Cercetarea sociologică, metode și tehnici*”. Deva: Destin.
98. Chelcea, S., 2004. „*Metodologia cercetării sociologice. Metode cantitative și calitative*”. București: Economica, pp. 291-334.
99. Chifăr, N., 2002. *Teologie și spiritualitate patristică*. Iași: Trinitas.
100. Chițescu, N., 1956. Întruparea și răscumpărarea în Biserica Ortodoxă și în cea Romano-Catolică. În: *Rev. Ortodoxia*, nr. 4. București: IBMBOR.
101. Chițescu, N., Todoran, I., Petreună, I., 2004. „*Teologia Dogmatică și Simbolică*”, vol. I (ed. a II-a). Cluj-Napoca: Renașterea.
102. Chrysostom, S. J., 1999. „*On Wealth and Poverty*”. Crestwood, NY: Saint Vladimir's Seminary Press.
103. Chrysavgis, J., 2006. *Reîntregirea sufletului – Arta îndrumării duhovnicești*. București: Sophia.
104. Ciobotea, † Daniel, 2011. *Liturgie euharistică și filantropie socială. Credință pentru fapte bune – lucrarea Bisericii în societate în anul 2010*. București: Basilica.
105. Ciobotea, † Daniel, 1991. *Challenges of Orthodoxy in a Changing World*, În: *The Ecumenical Review*, WCC, Syndesmos IVth International Orthodox Youth Festival, Greece, p. 207.
106. Ciobotea, † Daniel, 2007. „*Comori ale Ortodoxiei: explorări teologice în spiritualitatea liturgică și filocalică*”. Iași: Trinitas.

107. Ciobotea, † Daniel, 2011. „*Liturghie euharistică și filantropie socială*, în *Credință pentru fapte bune – lucrarea Bisericii în societate în anul 2010*”. București: Basilica, p. 189.
108. Ciocan, C. T., 2007. *Consilierea persoanelor cu nevoi speciale*. Constanța: Europolis.
109. Ciulei, D. M., 1999. *Antropologie Patristică*. Alexandria: Sirona.
110. Claerbaut, D., 2005. *Urban Ministry in a New Millennium*. Federal Way, WA: World Vision Resources.
111. Clandinin, D. J., Connelly, F. M., 2000. *Narrative Inquiry: Experience and Story in Qualitative Research*. San Francisco: Jossey-Bass.
112. Claudette, L., 1998. *Sociologia organizațiilor*. Iași: Polirom.
113. Clément, O., 1997. Adevărul vă va face liberi. În: *Stând de vorbă cu Patriarhul Ecumenic Bartolomeu I*. Nea Smirni, p. 269.
114. Clement, O., 1997. *Conversation with Ecumenical Patriarch Bartholomew*. Yonkers, NY: SVS Press.
115. Clinebell, H., 1989. *Basic Types of Pastoral Care and Counseling*. Nashville: Abingdon Press.
116. Cobb, J.B., 1977. Theology and Pastoral Care. În: *Creative Pastoral Care and Counseling Series*. Philadelphia, PA: Fortress Press.
117. Cohen, L., Morrison, K. et. al., 2003. *Research Methods in Education*, 5th edn. Oxfordshire, UK: Routledge Falmer, pp. 287-292.
118. Cojocaru, N., 2007. *Cunoașterea și vindecarea sufletului*. Constanța: Crai Nou
119. Colotelo, D., 1999. Regenerarea pastorației urbane în Biserica Ortodoxă Română. În: *Almanah Bisericesc*, București: Sfânta Arhiepiscopie a Bucureștilor.
120. Coman, † Vasile, 1984. Îmbunătățirea activității pastoral-misionare a preotului. În: *BOR*, nr. 3-4. București: IBMBOR.
121. Coman, I. G., 1953. Dumnezeu nu este autor al răului. În: *ST*, nr. 1-2. București: IBMBOR.
122. Coman, I. G., 1958. Poezia Sf. Grigorie de Nazianz. În: *ST*, nr. 1-2. București: IBMBOR.
123. Coman, I. G., 1958. Poezia Sf. Grigorie de Nazianz. În: *ST*, seria II, X(1-2), p. 78.
124. Coman, I. G., 1975. Actualitatea gândirii patristice. În: *MB*, nr. 9-10. Craiova.
125. Coman, I. G., 1975. Actualitatea gândirii patristice. În: *MB*, XXVII(9-10), p. 706.
126. Coman, I. G., 1970. Solidaritatea în gândirea și viața patristică. În: *BOR*, nr. 7-8. București: IBMBOR.
127. Coman, I. G., 1984. *Patrologie*, vol. I. București: IBMBOR.
128. Coman, I. G., 2000. *Patrologie*. Ediție revizuită. București: Sfânta Mănăstire Dervent.
129. Coman, I. G., 1953. „Dumnezeu nu este autor al răului”. În: *ST*, nr. 1-2, p. 38.

130. Coman, I. G., 1956. „Chipul preotului după Sfânta Scriptură și Sfinții Părinți”. În: *ST*, nr. 3-4.
131. Coman, V., 1984. „Îmbunătățirea activității pastoral-misionare a preotului”. În: *BOR*, nr. 3-4. București: IBMBOR.
132. Constantelos, D., 1968. „*Byzantine Philanthropy and Social Welfare*”. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
133. Constas, D., 1968. „*Byzantine Philanthropy and Social Welfare*”. New Jersey: Rutgers University Press.
134. *Constituțiile Sfinților Apostoli*, 1907. Trad. Nițu, G. București.
135. Corbin, J., Strauss, A., 2015. „*Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*”. Los Angeles, CA: Sage.
136. Corneanu, † Nicolae, 2002. *Farmecul scrierilor patristice*. București: Anastasia.
137. Corneanu, N., 2002. *Farmecul scrierilor patristice*. București: Anastasia.
138. Crainic, N., 1994. *Nostalgia paradisului*. Iași: Moldova.
139. Crăciunaș, I., 1960. Învățătura ortodoxă despre pocăință. În: *Ortodoxia*, nr. 3. București: IBMBOR.
140. Creswell, J.W. , Creswell, J.D., 2018. „*Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approache*”s, 5th edn. Los Angeles, CA: Sage Publications.
141. Culianu, I.P., 2002. *Eros și magie în Renaștere*. Iași: Polirom.
142. Cuviosul Agapie Criteanul, 1939. *Mântuirea păcătoșilor*. București: IBMBOR.
143. Cuviosul Paisie Aghioritul, 2017. *Cu durere și dragoste pentru omul contemporan*. București: Evanghelismos.
144. Cuviosul Siluan Atonitul, 1994. *Între iadul deznădejdiei și iadul smereniei*. Alba Iulia: Deisis, p. 113.
145. Cyril of Jerusalem (Sf. Chiril al Ierusalimului), 2003. *Cateheze*. București: IBMO.
146. Daniélou, J., 1993. *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*. București: Humanitas.
147. Davey, A., 2002. *Urban Christianity and Global Order: Theological Resources for an Urban Future*. Peabody, MA: Hendrickson Publishers.
148. Deheleanu, P. , 1975. *Preoția Ortodoxă*. În: *BOR*, nr. 7-8. București: IBMBOR.
149. Deicha, S., 1989. Impulsion donnée par le Métropolite Philarète. În: *Studia Patristica*, XXIII, p. 229.
150. Dekoven, S., 1997. *Despre ancorare. O introducere în psihologia consilierii*. București: Gnosis.
151. Demakis, J., 2004. Historical Precedents for Synergia: Combining Medicine, Diakonia and Sacrament in Byzantine Times. În: *Raising Lazarus: Integral Healing in Orthodox Christianity*. S. Muse (ed.). Brookline, MA: Holy Cross Orthodox Press.
152. Denzin, N.K., Lincoln, Y.S., 2018. „*The SAGE Handbook of Qualitative Research*” (5th ed.). London: Sage Publications.

153. Denzin, N., 1970. „*The research act: A theoretical introduction to sociological methods*”. Chicago, IL: Aldine Pub. House.
154. Denzin, N.K., Lincoln, Y.S., 2018. „*The SAGE Handbook of Qualitative Research*”, 5th ed. Thousand Oaks, CA: Sage.
155. Didahia. *Învățătură a celor doisprezece Apostoli*, 1979. În: *PSB*, vol. 1. București: IBMBOR.
156. Dilts, R., Grinder, J., Bandler, R., 2014. *Ghidul de programare neurolingvistică*. București: Vidia.
157. Dionisie din Furna, 2000. *Erminia picturii bizantine*. București: Sophia.
158. Dionisie Pseudo-Areopagitul, 1993. *Despre numele divine – Teologia Mistică*, trad. Cicerone Iordăchescu. Iași: Institutul European.
159. Dositei al Ierusalimului, *Mărturisirea de credință*, XII, II, 755.
160. Ehigie, B., Ehigie, R., 2005. Applying Qualitative Methods in Organizations: A Note for Industrial/Organizational Psychologists. În: *The Qualitative Report*, 10(3), pp. 621-638.
161. Ehrman, B., 2003. *The Apostolic Fathers*, vol. 2. Cambridge, MA: Harvard University Press.
162. Enăchescu, C., 2005. *Tratat de psihologie morală. Dimensiunea medico-psihologică a umanului*. București: Editura Tehnică.
163. European Association for Psychotherapy, www.europsyche.org, accesat la 10 ianuarie 2019.
164. Eusebiu de Cezareea, 1987. *Istoria bisericească*, PSB 13. București: IBMBOR.
165. Eusebiu de Cezareea, 2012. *Viața lui Constantin cel Mare*, în: *PSB*, vol. 14. București: Basilica.
166. Evagrie Ponticul apud Bunge, G., 2001. „*Akedia – plictiseala și terapia ei după avva Evagrie Ponticul sau sufletul în luptă cu demonul amiezii*”. Trad. Ică, I.I. Sibiu: Deisis
167. Evagrie Ponticul. „*Capete despre deosebirea patimilor și a gândurilor*”, cap. 15. În: *Filocalia*, vol. 1, p. 73.
168. Evagrie Ponticul, 2006. *În lupta cu gândurile: despre cele 8 gânduri și replici împotriva lor*. Sibiu: Deisis.
169. Evagrie Ponticul, 2009. *Tratatul Practic. Gnosticul*, trad. Cristian Bădiliță. București: Curtea Veche.
170. Evagrie Ponticul, 2009. *Tratatul Practic. Gnosticul*. Introducere, traducere și comentarii: Bădiliță, C. București: Curtea Veche
171. Evdokimov, P., 1996. *Ortodoxia*. București: IBMBOR.
172. Evdokimov, P., 2006. *Taina iubirii*. București: Christiana.
173. Fecioru, Dumitru, 1979. Introducere generală. În: *Scrierile Părinților Apostolici*, PSB 1. București: IBMBOR.
174. Felea, I., 2000. *Pocăința*. București: Scara.

175. Fericitul Augustin, Epistola CXLIII către Marcellinus 2. În: *Migne, PL*, vol. 33, col. 586.
176. Fericitul Augustin, *Mărturisiri*, partea I. În: *PSB*, vol. 64. Trad. Barbu, N. Introducere și note: Rămureanu, I. București: IBMBOR, 1985, p. 97.
177. Fericitul Ieronim, *De viris illustribus*, în: *PL*, XXII-XXX.
178. Ferngren, G., 2009. *Medicine and Health Care in Early Christianity* (The Johns Hopkins University Press).
179. Flick, U., 2018. „*An Introduction to Qualitative Research*” (6ed.). Los Angeles, CA: Sage.
180. Floca, I., 1991. „*Canoanele Bisericii Ortodoxe – note și comentarii*”. București: IBMBOR
181. Floca, I., 1993. „*Canoanele Bisericii Ortodoxe – note și comentarii*”, ediția a II-a. București: IBMBOR
182. Florovski, G., 1972. *Bible, Church, Tradition: An Eastern Orthodox View*. În: *Collected Works*. Belmont, MA: Nordland Publishing Company, p. 23.
183. Florovski, G., 2005. *Biserica, Scriptura, Tradiția*. București: Platytera.
184. Florovsky, G., 1972. „*Bible, Church, Tradition: An Eastern Orthodox View*”. Vol.1 in the *Collected Works of Georges Florovsky*. Belmont, MA: Nordland Publishing Company.
185. Florovsky, G., 1975. *Patristic Theology and the Ethos of the Orthodox*. În: *Aspects of Church History – the Collected Works*, vol. 4. Belmont, MA: Nordland Publishing.
186. Florovsky, G., 1987. *Eastern Fathers of the Fourth Century – the Collected Works*, vol. 7, 8, 9, 10. Belmont, MA: Nordland Publishing.
187. Fontana, A., Frey, J.H., 1994. *Interviewing: The Art of Science*. În: Denzin, N., Lincoln, Y. (eds.) *Handbook of Qualitative Research*. Los Angeles, CA: Sage Publications, pp. 361-376.
188. Franklin, K., Hart, J., 2007. *Idea Generation and Exploration: Benefits and Limitations of the Policy Delphi Research Method*. În: *Innovative Higher Education*, 31(4), p. 243.
189. Frunză, S., 2011. *Does Communication Construct Reality? A New Perspective on the Crisis of Religion and the Dialectic of the Sacred*. În: *Revista de Cercetare si Interventie Sociala*. vol. 35, pp. 180-193.
190. Fulga, N., 1931. *Îndatoririle și însușirile morale ale păstorului de suflete*. În: *BOR*, XLIX, București: IBMBOR
191. Galeriu, C., 1979. *Taina Mărturisirii*. În: *Ortodoxia*, nr. 3-4. București: IBMBOR.
192. Gauvain, M., Munroe, R., 2009. *Contributions of societal modernity to cognitive development: a comparison of four cultures*. În: *Child Development*, vol. 80, nr. 6, p. 1628.
193. Gîbea, T., Mihailov, E., Mureșan, V., Constantinescu, M., Socaciu, E., Vică, C., 2018. *Etică și integritate academică*. București: Editura Universității din București.

194. Giddens, A., 1991. *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
195. Giddens, A., 2000. *Consecințele modernității*. București: Univers.
196. Giddens, A., 2010. *Sociologie*. București: All.
197. Gillquist, P. E., 1989. *Becoming Orthodox – A Journal to the Ancient Christian Faith*. Brentwood, TN: Hyatt Publishers.
198. Goodspeed, E.J., 1950. *The Apostolic Fathers: An American Translation*. New York: Harper & Bros. Publishing.
199. Greenway, R., 1981. *Apostles to the City – Biblical Strategies for Urban Missions*. Grand Rapids, MI: Baker Book House Publishing.
200. Greenway, R., 1989. *Cities: Mission's New Frontier*. Grand Rapids, MI: Baker Book House Publishing.
201. Grube, G., 1998. *What the Church Fathers Say*, vol. 2. Minneapolis, MN: Light and Life Publishing.
202. Gusti, D., 1936-1943. Sociologie românească: revista Secției sociologice a Institutului Social Român. București: Institutul de Arte grafice „Tiparul universitar”
203. Hamilton, J., 1997. *The Ministry of Pastoral Counseling*. Grand Rapids, MI: Baker Book House.
204. Harakas, Rev. S., 1974. *Living the Liturgy*. Minneapolis, MN: Light and Life Publishing Co.
205. Harakas, Rev. S., 1982. *Contemporary Moral Issues Facing the Orthodox Christian*. Minneapolis, MN: Light & Life Publishing Company.
206. Hatos, A., 2008. Proiectarea cercetărilor sociologice. În: Sandu, A. (ed.), *Metode de cercetare în știința comunicării*. Iași: Lumen.
207. Hausherr, I., 1990. *Spiritual Direction in the Early Christian East*. Spencer, MA: Cistercian Publications, St. Joseph's Abbey.
208. Hausherr, I., 1999. *Paternitatea și îndrumarea duhovnicească în Răsăritul creștin*. Sibiu: Deisis.
209. Himcinschi, M., 2006. *Biserica în societate*. Alba Iulia: Reîntregirea.
210. Holmes, M.W. (ed.), 2007. *The Apostolic Fathers: Greek Texts and English translations*, 3rd ed. Grand Rapids, MI: Baker Academic.
211. Hronas, G., 1999. *The Holy Unmercenary Doctors: The Saints Anargyroi, Physicians and Healers of the Orthodox Church*. Minneapolis, MN: Light and Life.
212. Hsu, C., Sandford, B., 2007. „The Delphi Technique: Making Sense of Consensus”. În: „*Practical Assessment, Research & Evaluation*”, 12(10).
213. Ică Jr., I., Marani, G., 2002. *Gândirea socială a Bisericii*. Sibiu: Deisis.
214. Iluț, P., 1997. *Abordarea calitativă a socioumanului, concepte și metode*. Iași: Polirom.
215. Iordăchescu, C., 1940. *Istoria vechii literaturi creștine*, vol. III. Iași: Tipografia Alexandru Țerek.

216. Iorga, L., 2007. *De la ateism la sfințenie – o abordare psihologică a motivației comportamentului religios*. București: Elena Francisc Publishing.
217. Iorga, N., 1991. *Cărți reprezentative în viața omenească*, vol. I. București: Enciclopedică.
218. Ispir, V., 1938. *Biserica în serviciul social sau ce este Creștinismul social*. București: Lupta
219. Istodor, G., 2009. *Hristoterapia Ortodoxă și Psihoterapia laică*. București: Domino.
220. *Învățătura Sfinților Părinți despre boală*, 2001. *Culeasă din Marele Sinaxar Grec al Bisericii Ortodoxe*. București: Egumenița.
221. Janesick, V., 1994. În: Rotariu, T., Iluț, P. (eds.) *Ancheta sociologică și sondajul de opinie. Teorie și practică*. Iași: Polirom, p. 69.
222. Josselson, R., 2011. *Narrative Research: Constructing, Deconstructing, and Reconstructing Story*. Washington, DC: APA Press.
223. Jurcă, E., 2007. *Spovedania și psihoterapia*. București: Despina.
224. Kapsanis, G., 2015. Slujirea pastorală conform Sfintelor Canoane. Citat în: Adamantios, A. (coord.) În: *Sensurile și importanța Sfintei Taine a Spovedaniei*. București: Basilica.
225. Krausz, S., 2007. *Metodologia și metodică sociologiei*. București: Matrix Rom.
226. Kvale, S., 1996. „*InterViews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing*”. London: Sage.
227. Kvale, S., Brinkmann, S., 2009. „*InterViews: Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing*”, 2nd edn. Thousand Oaks, CA: Sage.
228. Laporte, J., 2009. *Părinții greci ai Bisericii*. Târgu Lăpuș: Galaxia Gutenberg.
229. Larchet, J.-C., 1997. *Terapia bolilor mintale*. București: Harisma.
230. Larchet, J.-C., 2001. *Terapeutica bolilor spirituale*. București: Sophia.
231. Larchet, J.-C., 2009. *Inconștientul spiritual. Adâncul neștiut al inimii*. București: Sophia.
232. Larentzakis, G., 2002. Die Bedeutung der Patristik für das ökumenische Gespräch. Citat trad. Marinescu, A., în: *Teologia Ortodoxă în secolul al XX-lea și la începutul secolului al XXI-lea*. București: Basilica.
233. Larentzakis, G., 2011. „Patrologia și studiile de specialitate în cadrul Ortodoxiei din secolul al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea”. În: „*Teologia Ortodoxă în secolul al XX-lea și la începutul secolului al XXI-lea*”. București: Basilica.
234. *Legea 213/2004 privind dreptul de liberă practică al psihologilor*. Disponibil la: <http://www.dreptonline.ro/legislatie/legeaprofesieipsiholog.php>, accesat la data de 10 ianuarie 2019.
235. Leloir, L., 1994. *Monachisme d'Orient et d'Occident: les premiers siècles*. Trad. Manițiu, V. În: *Alfa și Omega* (supliment Cotidianul), an III, nr. 10, 17 iunie, p. 7.
236. Linthicum, R., 1991. *City of Gog, City of Satan: A Biblical Theology of the Urban Church*. Grand Rapids, MI: Zondervan Publishing House.

237. *Liturghier*, 2012. București: IBMBOR.
238. Lopuhin, A.P., 1944. *Istoria Biblică. Vechiul Testament*. București: Tipografia Cărilor Bisericești.
239. Lopuhin, A.P., 1944. *Istoria Biblică. Vechiul Testament*. Trad. Munteanu, †Nicodim. București: IBMBOR.
240. Lossky, V., 1968. „*The Mystical Theology of the Eastern Church*”. Cambridge: James Clarke & Co.
241. Lossky, V., 1993. „*Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*”. București: IBMBOR.
242. Lossky, V., 1998. „*După chipul și asemănarea lui Dumnezeu*”. București: Humanitas, p. 148.
243. Lossky, V., 1998. „*După chipul și asemănarea lui Dumnezeu*”. București: Humanitas.
244. Mantzaridis, G., 1999. *Sociologia creștinismului*. Tesalonic: Kyriakidis Bros.
245. Mantzaridis, G., 2014. *Morala creștină*, vol. 1-4. Suceava: Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților.
246. Marani, G., Ică Jr., I.I. (eds.), 2002. *Gândirea socială a Bisericii*. Sibiu: Deisis.
247. Marcu, M. L., 2022. The Orthodox Christian Church Fathers and Pastoral Counseling – Specific Patristic Pastoral Approaches. În: *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, volume 21, issue 63, winter 2022, pp. 81-95. Cluj Napoca: Sciri & Sacri
248. Marcu, M. L., 2024. Sensul vieții umane, al bolii și al suferinței în Ortodoxie (perspective patristice). În: *BOR*, Buletinul Oficial al Patriarhiei Române, nr. 1, pp. 158-175. București: IBMO
249. Marcu, M. L., 2013. Misiunea socială a Bisericii Ortodoxe: comuniune în comunitatea lui Hristos. În: *BOR*, Buletinul Oficial al Patriarhiei Române, nr. 3/2013, pp. 366-377. București: IBMO.
250. Marcu, M. L., 2022. The social and theological context of Saint Gregory Palamas's approach to defending the Hesychastic Prayer. În: *TV*, anul XCVIII(5-8), pp. 161-169. Iași: Doxologia. <https://doi.org/10.47433/tv.xcviii5-8.161>
251. Marina, † Iustinian, 1949. *Chestiunea libertății religioase*, în *Glasul Bisericii*, an. VIII, nr. 3, p. 13.
252. Marina, J., 1949. Pastorală „Chestiunea libertății religioase”. În: *GT*, nr. 3. București.
253. Marinescu, A., 2011. „Patrologia și studiile de specialitate în cadrul Ortodoxiei din secolul al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea”. În: „*Teologia Ortodoxă în secolul al XX-lea și la începutul secolului al XXI-lea*”. București: Basilica.
254. Marksches, C. și Van Oort, J., 2002. *Zwischen Altertumswissenschaft und Theologie: Zur Relevanz der Patristik in Geschichte und Gegenwart*. Leuven: Peeters.
255. Mason, J., 1996. *Qualitative Researching*. Los Angeles, CA: Sage Publications, pp. 35-59.

256. Mălăheș, D., 2008. *Psihiatria și problemele vieții duhovnicești*. București: Sophia.
257. Mărginean, I., 2000. *Proiectarea cercetării sociologice*. Iași: Polirom
258. *Mărturisirea Ortodoxă a lui Petru Movilă*, 1942. În: Popescu, N., Moisescu, G. (eds.), București: Mitropolia Bucovinei.
259. McCracken, G., 1988. *The Long Interview*. Newbury Park, CA: Sage.
260. McGuckin, J. A., 2011. „*The Orthodox Church – An Introduction to Its History, Doctrine, and Spiritual Culture*”. Oxford: Wiley-Blackwell.
261. McKenna, H., 1994. The Delphi technique: A worthwhile research approach for nursing?. În: *Journal of Advanced Nursing*, 19(6), pp. 1221-1225.
262. Megglé, D., 1997. *Monahul și psihiatrul. Convorbiri despre fericire*. București: Christiana.
263. Melehov, D., 2008. *Psihiatria și problemele vieții duhovnicești*. București: Sophia, Cartea Ortodoxă.
264. Meletie de Kithyra, 1956. *Păstorul după Epistolele pastorale ale Sfântului Apostol Pavel*. Atena.
265. Metallinos, G., 2004. *Parohia – Hristos în mijlocul nostru*. Sibiu: Deisis.
266. Miftode, V., 2003. *Tratat de metodologie sociologică*. Iași: Editura Universității “Al. I. Cuza”.
267. Miftode, V., 2014. *Tratat de asistență socială. Protecția populațiilor specifice și automarginalizate*. Iași: Lumen.
268. *Migne, Patrologia Graeca (PG) / Patrologia Latina (PL)* – colecție de izvoare patristice, utilizată ca sursă pentru multiple texte clasice (precizat conform fiecărui autor menționat). Varianta online la www.patristica.net
269. Mihălțan, † Ioan, 1993. „*Preoția Mântuitorului Hristos și preoția bisericească*”. Oradea: Editura Episcopiei Oradiei.
270. Mihoc, V., 1983. „Sfintele Taine, mijloace de mântuire și sfințire a credincioșilor”. În: *MA*, XXVIII (7-8).
271. Milaș, N., 1931. *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, vol. I. Arad: Tipografia Diecezană.
272. Miron, V., 1997. „Chipul preotului ortodox reflectat în opera teologică și pastorală a Sfinților Trei Ierarhi”. În: *ST*, XLIX(3-4).
273. Miron, V., 2003. „Preotul de astăzi, misionar și apostol al lui Hristos”. În: *ST*, seria a II-a, anul LV, nr. 3-4.
274. Mitrofanovici, V., 1929. *Liturgica Bisericii Ortodoxe*. Cernăuți.
275. Mladin, N., Bucevschi, O., Pavel, C., Zăgrean, I., 2003. „*Teologia morală ortodoxă*”, 2 vol. Alba Iulia: Reîntregirea.
276. Moisescu, † Iustin, 1979. *Cuvântare rostită la festivitatea deschiderii oficiale a cursurilor Institutului Teologic Universitar din București...*, în: *ST*, XXXI.
277. Moldovan, I., 2014. Preotul duhovnic și darul iertării păcatelor. În: *Spovedania și Euharistia – izvoare ale vieții creștine* (vol. I). București: Basilica.
278. Moraru, E. 1983. Solidaritatea umană după Sfânta Scriptură. În: *ST*, nr. 9-10.

279. Morelli, Rev. G., 2004. *Christian Asceticism and Cognitive Behavioral Psychology*. În: Muse, S. (ed.) *Raising Lazarus: Integrating Healing in Orthodox Christianity*. Brookline, MA: Holy Cross Orthodox Press.
280. Morelli, Rev. G., 2006. *Healing: Orthodox Christianity and Scientific Psychology*. Fairfax, VA: Eastern Christian Publications.
281. Morse, M., Perry, P., 2000. *Where God Lives*. New York: HarperCollins Publishers.
282. Movilă, P., 1942. *Mărturisirea Ortodoxă*. Editată de Popescu, N.M. și Moisesescu, G.I. București: Editura Mitropoliei Bucovinei
283. Mucchielli, A. (ed.), 2002. „*Dicționar al metodelor calitative în științele umane și sociale*”. Iași: Polirom.
284. Muraru, A. (ed.), 2010. *Părinții Apostolici: Scrieri I*. Iași: Polirom.
285. Mureșan, G., 2009. *Consilierea văzută ca lucrare a preoției universale - Creștinul laic și implicațiile psihospirituale ale procesului consilierii*. Alba Iulia: Reîntregirea.
286. *Ne vorbește Părintele Porfirie*, 2008. București: Egumenița, p. 368.
287. Necula, N., 1996. „*Tradiție și înnoire în slujirea liturgică*”, vol. 3. Galați: Editura Episcopiei Dunării de Jos.
288. Necula, N., 1999. „Cerințe ale pastorației contemporane în mediul urban”. În: *Almanah Bisericesc*. București: Sfânta Arhiepiscopie a Bucureștilor.
289. Necula, Pr. N., 2001. „Parohia, spațiu de activitate pastoral-misionară a preotului”. În: „*Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă a Universității București*”. București: Editura Universității din București.
290. Nedostup, A., 2011. What is Orthodox Christian medicine?. În: *Studies in Christian Ethics*. 24, no. 4, pp. 441-448.
291. Nellas, P., 1994. *Omul-animat îndumnezeit*. Trad. Ică, I.I. Jr. Sibiu: Deisis.
292. Neuman, W.L., 2014. *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*, 7th edn. Boston, MA: Pearson.
293. Newberg, A., D'Aquili, E., Rause, V., 2001. *Why God Won't Go Away*. New York: Ballantine Books.
294. „*Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church*”, First Series, Vols. IV, VII, VIII, IX, X, XII. Schaff, P., Wace, H. (eds.), 1975. Grand Rapids, MI: W.B. Eerdmans.
295. „*Nicene and Post-Nicene Fathers*”, Second Series, Vol. VIII. Roberts, A., Donaldson, J. (eds.), 1997. Oak Harbor, WA: Logos Research Systems, Inc.
296. Nicozim, Rev. G., 1997. *The Orthodox Church: A Well Kept Secret*. Minneapolis, MN: Light and Life Publishing.
297. Nirschl, J., 1881. *Lehrbuch der Patrologie und Patristik*, vol. 1. Mainz. Apud Pâslaru, M., 1933. „*Valoarea scrierilor patristice*”. Râmnicu-Vâlcea
298. Nistor, G., 2012. *Etică și valori în practica asistenței sociale: Consilierea în asistența socială*, cap. I. Iași: Polirom

299. Nowac, E., 1972. Le chrétien devant la souffrance: Étude sur la pensée de Jean Chrisostome. În: *Théologie historique*, 19. Paris, p. 111.
300. Oancea, C., 2002. *Tehnici de consiliere-sfātuire*. București: Vavila Edinf.
301. Oden, T., 1984. Care of Souls in the Classic Tradition. În: *Theology and Pastoral Care Series*. Philadelphia: Fortress Press.
302. Origen, 1981. Omilii. În: *PSB*, vol. 6-8. Trad. Bodogae, T., Neaga, N., Lațcu, Z. București: IBMBOR.
303. Padovese, L., 2003. *Introducere în Teologia Patristică*. Blaj: Buna Vestire.
304. Palade, S., 2000. „Dispoziții canonice privitoare la Spovedanie – Secretul Spovedaniei”. În: *ST*, nr. 1-2. București: IBMO.
305. Palladius, 1972. *The Paradise of the Holy Fathers*. Translated by E.A. Wallis Budge. New York: Lenox Hill Publishing & Dist. Co.
306. Palmer, G.E.H., Sherrard, P., Ware, K., 1979. „*The Philokalia: The Complete Text Compiled by St. Nikodimos of the Holy Mountain and St. Makarios of Corinth*”, vol. 1-4. Winchester, MA: Faber and Faber.
307. Pannayotis Hristou, 1969. În: *Kleronomia*, nr. 1. Tesalonic: Centrul Patriarhal de Studii Patristice
308. Papadoupoulos, S.G., 2006. *Patrologie*, vol. 1. București: Bizantină.
309. Papandreou, D., 1998. *Biserică, societate, lume*. Iași: Trinitas.
310. *Patericul sinaitic*, 1995. Trad. Ică, I. Jr. Sibiu: Deisis
311. Patton, M.Q., 2002. *Qualitative Research & Evaluation Methods*, 3rd ed. Los Angeles, CA: Sage Publications.
312. Pavel, C., 1996. *Problema răului la Fericitul Augustin*. București: IBMBOR
313. Păcurariu, M., 2010. „*Predici la Duminici, la Praznicele împărătești și ai Maicii Domnului, la Sfinți mari și români; predici ocazionale și de înmormântări*”. București: IBMO.
314. Părinții Apostolici, 2010. *Scrieri I*, ed. bilingvă. Iași: Polirom.
315. Pătuleanu, C., 2012. „Filantropia creștină între reperele ei istorice și actualitate”, În: *Faptele iubirii milostive*. București: Basilica, pp. 7-8.
316. Pellegrino, M., 1954. „*Il cristianesimo del II secolo di fronte alla cultura classica*”. Torino: Gheroni.
317. Petcu, L., 2014. Părinții și scriitorii bisericești – învățătorii noștri, vol. 1. București: IBMO.
318. Picioruși, V., Luca, S., 2010. *Consilierea – artă și știință*. Târgu Jiu: Academia Brâncuși.
319. Pinto, R., Grawitz, M., 1964 apud. Miftode, V. (ed.) 2003. „*Tratat de metodologie sociologică – tehnici de investigație de teren, elaborarea proiectelor de intervenție*”. Iași: Lumen, p. 244.
320. Plămădeală, † Antonie, 1972. *Biserica shujitoare*. București: IBMBOR

321. Plămădeală, † Antonie, 1995. „*Tradiție și libertate în spiritualitatea ortodoxă*”. București: Colecția Axios.
322. Plămădeală, A., 1980. „Idei sociale oglindite în viața și activitatea Sf. Vasile cel Mare”. În: *Sf. Vasile cel Mare: Volum omagial la 1600 de ani de la săvârșirea sa*. București.
323. Plămădeală, A., 1995. „*Tradiție și libertate în spiritualitatea ortodoxă*”. București: Pronostic (Colecția Axios).
324. Popa, M., 2016. *Metodologia cercetării științifice în științele sociale*. București: Editura Universitară.
325. Popa, M., 2018. *Metodologia cercetării (note de curs): Eșantionarea*. București: Editura Universitară.
326. Popescu, D., 1998. *Hristos, Biserică, Societate*. București: IBMBOR.
327. Popescu, V., 1943. *Sufletul preotului în luptă cu ispitele*. București: Tipografia Cărilor Bisericești.
328. Popovici, D.D., 2008. *Propovăduirea dreptei credințe în lumina Sfințelor Canoane*. București: Editura Didactică și Pedagogică, R.A.
329. Popp, L., 2012. Difficulties, and Opportunities of the Spiritual Dimension in Globalisation. În: *Revista de Cercetare si Interventie Sociala*. vol. 36, pp. 197-223.
330. Porterfield, A., 2005. *Healing in the History of Christianity*. Oxford University Press
331. Preda, R., 2011. Teologia socială ortodoxă. Prolegomene la o viziune răsăriteană asupra lumii de azi. În: Ioniță, V. (coord.) „*Teologia Ortodoxă în secolul al XX-lea și la începutul secolului al XXI-lea*”. București: Basilica.
332. Pseudo-Sf. Grigorie de Nyssa, PG, vol. 46.
333. Punch, K.F., 2013. *Introduction to Social Research: Quantitative and Qualitative Approaches*, 3rd edn. Los Angeles, CA: Sage Publications.
334. Racanello, D., 1996. *Rugăciunea lui Iisus în scrierile Starețului Vasile de la Poiana Mărului*. trad. Ioan I. Ică jr. Sibiu: Deisis.
335. Radu, D., 1978. „Caracterul ecleziologic al Sfințelor Taine și problema intercomuniunii”. În: *Ortodoxia*, nr. 1-2. București: IBMBOR.
336. Radu, D., 1982. „Preotul ca săvârșitor al Tainei Spovedaniei și puterea lui de a dezlega păcatele”. În: *BOR*, nr. 9-10. București: IBMO.
337. Radu, D., 1986. Biserica și lumea. În: *Îndrumări misionare*. București: IBMBOR
338. Radu, Dumitru, 1982. „Preotul ca săvârșitor al Tainei Spovedaniei și puterea lui de a dezlega păcatele după Învățătura Ortodoxă”. În: *BOR*, nr. 9-10. București: IBMBOR.
339. Rezuș, P., 1949. „*Rolul social și moral al Bisericii Ortodoxe Române*”, În: *ST*, nr. 7-8.
340. Rowe, G., Wright, G., 1999. „The Delphi Technique as a Forecasting Tool: Issues and Analysis”. În: *International Journal of Forecasting*, 15(4).

341. Russell, J., Dexter, G., Bond, T., 1992. *Differentiation between Advice, Guidance, Befriending, Counseling Skills and Counseling*. London: Employment Department.
342. Saharov, S., 1999. „Viața și învățătura starețului Siluan Athonitul”, trad. Pr. Ioan I. Ică. Sibiu: Deisis.
343. Saint John Climacus, 1982. *The Ladder of Divine Ascent*. Mahwah: Paulist Press.
344. Saldana, J., 2016. „*The Coding Manual for Qualitative Researchers*”. Los Angeles, CA: Sage.
345. Saliba, P., 1987. *Feed My Sheep*. Crestwood, NY: Saint Vladimir’s Seminary Press.
346. Sandu, A., 2002. *Asistență și intervenție socială*. Iași: Lumen.
347. Sandu, A., 2012. *Etică și deontologie profesională*. Iași: Lumen.
348. Sandu, A., 2012. *Metode de cercetare în știința comunicării*. Iași: Lumen.
349. Sârbu, C., 1973. Sf. Vasile, Grigorie și Ioan, îndrumători ai teologiei actuale. În: *MA*, nr. 1-2. Sibiu: Editura Eparhială a Sibiului.
350. Schmemmann, A., 1974. *Great Lent*. Crestwood, NY: Saint Vladimir’s Seminary Press.
351. Schmemmann, A., 1992. *Din Apă și din Duh*. București: Symbol.
352. Schmemmann, A., apud Veronis, Rev. L. (ed.), 2007. *Introduction to Orthodox Missiology*. Brookline, MA: Holy Cross Press.
353. Scriban, I., 1921. Chemarea preotului. În: *Viitorul*. București: Tipografia Jockey Club.
354. Semen, P., 1991. Un pas spre Dumnezeu – Sfânta Mărturisire. În: *TV*, nr. 1-3. Iași: Trinitas.
355. Seneca, 2007. *Epistole către Lucilius*, vol. I. Iași: Polirom.
356. Sf. Siluan Atonitul, 2004. În: *Ne vorbește părintele Arsenie*, vol. 2. Sihăstria: Mănăstirea Sihăstria, p. 60.
357. Sf. Ambrozie, *De officiis ministrorum*, I, în: *Migne, PL*, vol. XVI.
358. Sf. Antonie cel Mare, 2007. *Patericul sau apoftegmele părinților din pustiu*, trad. Cristian Bădiliță. Iași: Polirom.
359. Sf. Atanasie cel Mare, 1987. „Despre întruparea Cuvântului”. În: *PSB*, vol. 15. Trad. Stăniloae, D. București: IBMBOR, p. 205.
360. Sf. Atanasie cel Mare, 1987. „Tratat despre întruparea Cuvântului și despre arătarea Lui nouă prin trup”, Cap. IV, XXXI. În: *PSB*, vol. 15. București: IBMBOR.
361. Sf. Atanasie cel Mare, 1988. „Viața Cuviosului Părintelui nostru Antonie”, LXXVII. În: *PSB*, vol. 16. București: IBMBOR.
362. Sf. Atanasie cel Mare, 1988. „*Viața cuviosului părintelui nostru Antonie*”. București: IBMBOR, p. 199.
363. Sf. Chiril al Alexandriei, 2000. „Comentariu la Evanghelia Sf. Ioan, Cartea a 12-a”. În: *PSB*, vol. 41. București: IBMBOR.
364. Sf. Chiril al Ierusalimului, 2003. *Cateheze*. București: IBMO.

365. Sf. Clement Alexandrinul, 1982. „*Care bogat se va mântui*”, cap. 39. Trad. Pr. D. Fecioru. În: *PSB*, vol. 4. București: IBMBOR.
366. Sf. Clement Alexandrinul, 1982. „*Care bogat se va mântui*”. În: *PSB*, vol. 4. București: IBMBOR.
367. Sf. Clement Romanul. „Epistola 1 către Corinteni”. În: *Migne, PG*, vol. I, p. 28.
368. Sf. Dimitrie de Rostov, 2006. *Abecedar duhovnicesc*. Alexandria: Egumenița.
369. Sf. Diodoh al Foticeii, 1947. Tratat ascetic. În: *Filocalia*, vol. 1. Sibiu: Deisis.
370. Sf. Dionisie Areopagitul, 1997. Despre numele dumnezeiești. În: *Filocalia*, vol. 7. București: IBMBOR.
371. Sf. Gherman al Constantinopolului, 2005. *Tâlcuirea Sfintei Liturghii*. Trad. de Pr. prof. N. Petrescu. Craiova: MB.
372. Sf. Grigorie al Nyssei, *Viața lui Moise*, în: *Migne, PG*, vol. XLIV.
373. Sf. Grigorie al Nyssei, *Viața lui Moise*. PG 44, col. 1, 299B.
374. Sf. Grigorie cel Mare (Dialogul), 1987. *Cartea Regulei pastorale*. Sibiu: Centru Mitropolitan.
375. Sf. Grigorie de Nazianz, 1858. Cuvânt apologetic, 1. În: *Migne PG*, vol. 35. Paris.
376. Sf. Grigorie de Nazianz, 1858. Cuvântarea a XXVII-a, cap. 3. În: *Migne PG*, vol. 36. Paris.
377. Sf. Grigorie de Nazianz, 1987. „*Cuvânt de apărare pentru fuga în Pont sau Despre preoție*”, cap. XXX-XXXI. Trad. Fecioru, D. București: IBMBOR.
378. Sf. Grigorie de Nazianz, 2013. *Cuvântări teologice*. București: Herald.
379. Sf. Grigorie de Nazianz, *Apologia despre fuga sa în Pont sau despre preoție*, în: *Migne, PG*, vol. 35.
380. Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuvânt apologetic*, 1, în: *Migne, PG*, vol. XXXV.
381. Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuvântarea a XXVII-a*, cap. 3, în: *Migne, PG*, vol. XXXVI.
382. Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuvântarea XXX la Sfântul Botez*, în: *Migne, PG*, vol. XXXVI.
383. Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuvântări teologice*. București: Herald.
384. Sf. Grigorie de Nyssa, 1863. Despre feciorie, 11. În: *Migne PG*, vol. 46. Paris.
385. Sf. Grigorie de Nyssa, 1863. La titlurile Psalmilor, VI. În: *Migne PG*, vol. 44. Paris.
386. Sf. Grigorie de Nyssa, 1863. Marele Cuvânt catehetic, 7. În: *Migne PG*, vol. 45. Paris.
387. Sf. Grigorie de Nyssa, 1863. Omilia a V-a. În: *Migne PG*, vol. 44. Paris.
388. Sf. Grigorie de Nyssa, 1863. Viața lui Moise. În: *Migne PG*, vol. 44. Paris.
389. Sf. Grigorie de Nyssa, 2004. *Viața Sfintei Macrina*. București: Anastasia.
390. Sf. Grigorie de Nyssa, *Contra lui Apolinarie*, 7. În: *PG* 45, col. 1137C.
391. Sf. Grigorie de Nyssa, „Despre crearea omului”. În: *PG* 44, col. 218.

392. Sf. Grigorie de Nyssa, „Despre crearea omului”. În: *Migne PG* 44, col. 218.
393. Sf. Grigorie de Nyssa, „Despre crearea omului”. În: *PG* 44, col. 212.
394. Sf. Grigorie de Nyssa, „Despre feciorie”, 11. În: *PG* 46, col. 364AB.
395. Sf. Grigorie de Nyssa, „Despre fericiri”, Cuvântul III. În: *PG* 44, col. 1129D.
396. Sf. Grigorie de Nyssa, „Despre moarte”. În: *PG* 46, col. 46D.
397. Sf. Grigorie de Nyssa, „Despre natura omului”. În: *PG* 30, col. 57A.
398. Sf. Grigorie de Nyssa, „Despre pruncii morți prematur. Către Hierios”. În: *PG* 46, col. 176BC.
399. Sf. Grigorie de Nyssa, „Despre Rugăciunea Domnească, Cuvânt 1”. În: *PG* 44, col. 1121B.
400. Sf. Grigorie de Nyssa, „Despre viața lui Moise”. În: *PG* 44, col. 348C.
401. Sf. Grigorie de Nyssa, „Dialogul despre suflet și înviere”. În: *PG* 46, col. 89B.
402. Sf. Grigorie de Nyssa, Explicare corectă la cartea Ecclesiastului, Omilia a II-a. În: *PG* 44, col. 640AC.
403. Sf. Grigorie de Nyssa, Explicare corectă la cartea Ecclesiastului, Omilia a VIII-a. În: *PG* 44, col. 736CD.
404. Sf. Grigorie de Nyssa, „La titlurile Psalmilor”, I. În: *PG* 44, col. 433C.
405. Sf. Grigorie de Nyssa, „Marele Cuvânt catehetic”, 7. În: *PG* 45, col. 58A.
406. Sf. Grigorie de Nyssa, Omilia a V-a. În: *PG* 44, col. 684B.
407. Sf. Grigorie de Nyssa, *PG* 46, 309. Citat în: Chryssavgis, J., 2006. *Reîntregirea sufletului – arta îndrumării duhovnicești*. București: Sophia.
408. Sf. Grigorie Palama apud Stăniloae, D., 1993. În: „*Viața și învățătura Sf. Grigorie Palama*”. București: Scripta, p. 169.
409. Sf. Grigorie Palama, 1977. „Despre rugăciune”. În: *Filocalia*, vol. 7. București: IBMBOR, p. 257.
410. Sf. Grigorie Palama, 1977. „Cuvânt pentru cei ce se liniștesc cu evlavie; al treilea dintre cele din urmă. Despre sfânta lumină”. În: „*Filocalia românească*”, vol. VII. București: IBMBOR.
411. Sf. Grigorie Palama, 1993. „Tratatul al doilea din triada întâi contra lui Varlaam”. În: „*Viața și învățătura Sf. Grigorie Palama*”. București: Scripta, p. 167.
412. Sf. Grigorie Palama, 2005. Despre cei ce trăiesc în liniște. În: *Scrieri filocalice*. București: Deisis, p. 127.
413. Sf. Grigorie Palama, Capitole Teologice, 38-39. În: *PG* 150, col. 1145-1146.
414. Sf. Grigorie Palama, Dialog despre suflet și trup. În: *PG* 150, col. 1363C.
415. Sf. Grigorie Sinaitul, 1977. Cum trebuie făcută rugăciunea?. În: *Filocalia*, vol. 7. București: IBMBOR, pp. 172-173.
416. Sf. Grigorie Sinaitul, 2013. Capete foarte folositoare în acrostih. În: *Filocalia*, vol. 7, trad. și note de D. Stăniloae. București: IBMO.
417. Sf. Grigorie Teologul, Contra mânia. În: *Migne PG* 37, col. 813A-851A.

418. Sf. Grigorie Teologul, Poeme, 45. În: *PG* 37, col. 1354.
419. Sf. Ignatie Teoforul, *Către Magnezieni, Către Tralieni, Către Efeseni II*. În: *Migne, PG*, vol. 5.
420. Sf. Ioan Casian apud Laporte, J., 2009. În: *Părinți Greci ai Bisericii*. Trad. Păvai. Târgu Lăpuș: Galaxia Gutenberg, p. 222.
421. Sf. Ioan Casian, 1990. Așezămintele mănăstirești, Cartea a IV-a, cap. 34-35. În: *PSB*, vol. 57. București: IBMBOR.
422. Sf. Ioan Casian, 1990. *Convorbiri duhovnicești*. În: *PSB* 57. Trad. Popescu, D. București: IBMBOR, p. 315.
423. Sf. Ioan Casian, 1990. „Despre așezămintele mănăstirești și tămăduirea celor opt păcate principale”. În: *PSB*, vol. 57. Trad. Chițescu, N. București: IBMBOR, p. 84.
424. Sf. Ioan Casian, 1990. „Despre cele opt gânduri ale răutății”. În: *Filocalia*, vol. 1. Trad. Stăniloae, D. Sibiu: Dacia Traiana, pp. 94-124.
425. Sf. Ioan Casian, 1990. Despre duhul trufiei. În: *PSB*, vol. 57. București: IBMBOR, p. 249.
426. Sf. Ioan Casian, 1990. Scrieri alese, Cartea a cincea. În: *PSB*, vol. 57. București: IBMBOR.
427. Sf. Ioan Casian, 1990. *Scrieri alese*. Cartea a cincea. Trad. Popescu, D. București: IBMBOR. (PSB 57)
428. Sf. Ioan Casian, 1996. *Convorbiri duhovnicești*. București: IBMBOR.
429. Sf. Ioan Damaschin apud. Todoran, I., Zăgran, I. 2000. *Teologie Dogmatică*, ed. a III-a. Cluj: Renașterea, p. 153.
430. Sf. Ioan Damaschin, 1864. Expunerea credinței ortodoxe. În: *Migne PG*, vol. 94. Paris.
431. Sf. Ioan Damaschin, 1976. Cuvânt minunat. În: *Filocalia*, vol. 4. București: IBMBOR, p. 184.
432. Sf. Ioan Damaschin, 2005. *Dogmatica*. București: IBMO.
433. Sf. Ioan Damaschin, Expunerea credinței ortodoxe. În: *Migne, PG*, vol. 90.
434. Sf. Ioan Damaschin, Expunerea exactă a credinței Ortodoxe. În: *PG* 94, col. 1114.
435. Sf. Ioan Damaschin, Sfintele Paralele, 1, 8. În: *PG* 96, col. 1112.
436. Sf. Ioan de Kronstadt, 1995. *Viața mea în Hristos*. Sibiu: Oastea Domnului.
437. Sf. Ioan Gură de Aur, 1862. Despre sine, despre episcop și despre mulțimea poporului cu prilejul hirotonirii sale în preot. În: *Migne PG*, vol. 48. Paris.
438. Sf. Ioan Gură de Aur, 1957. „Despre preoție”, IV, 6. În: *BOR*, anul LXXV, nr. 10.
439. Sf. Ioan Gură de Aur, 1957. „Despre preoție”, IV, 6. În: *BOR*, LXXV(10), p. 975.
440. Sf. Ioan Gură de Aur, 1987. „Despre Preoție”. București: IBMBOR.
441. Sf. Ioan Gură de Aur, 1987. „Omilia a XX-a la Facere”, cap. III. În: *PSB*, vol. 21. București: IBMBOR.
442. Sf. Ioan Gură de Aur, 1987. „Omiliile la Facere”, Vol. XXI. București: Evanghelismos.

443. Sf. Ioan Gură de Aur, 1994. „Omilia a X-a la Matei”, cap. 6. În: *PSB*, vol. 23. București: IBMBOR.
444. Sf. Ioan Gură de Aur, 1994. „Omiliile la Matei”, Omilia LIV, IV. În: *PSB*, vol. 23. București: IBMBOR.
445. Sf. Ioan Gură de Aur, 2002. „Al patrulea cuvânt despre bogat și Lazăr”. În: „*Omiliile despre săracul Lazăr și bogatul nemilostiv*”. București: Sophia.
446. Sf. Ioan Gură de Aur, 2003. „*Scrisori din exil către Olimpiada și cei rămași credincioși: Despre deprimare, suferință și providență*”. Sibiu: Deisis.
447. Sf. Ioan Gură de Aur, 2005. *Scrisori din exil*. București: Deisis.
448. Sf. Ioan Gură de Aur, 2007. *Omiliile la Filipeni*, Vol. XIV. București: Evanghelismos.
449. Sf. Ioan Gură de Aur, 2007. *Problemele vieții*. Galați: Egumenița.
450. Sf. Ioan Gură de Aur, 2007. Scrisoare către o tânără văduvă. În: *ST*, nr. 1. București: IBMO.
451. Sf. Ioan Gură de Aur. Comentarii la psalmi, 2, 5. În: *PG* 55, col. 182.
452. Sf. Ioan Gură de Aur. Comentariu la Psalmul 48, 1. În: *Migne, PG*, vol. 55.
453. Sf. Ioan Gură de Aur. Comentariu la Psalmul 48, 1. În: *PG* 55, col. 513.
454. Sf. Ioan Gură de Aur. Cuvântarea a II-a la Rusalii. În: *Migne, PG*, vol. 50.
455. Sf. Ioan Gură de Aur. Despre sine, despre episcop și despre mulțimea poporului cu prilejul hirotonirii sale în preot, 1. În: *Migne, PG*, vol. XLVIII.
456. Sf. Ioan Gură de Aur. Omilia la Evrei, 5, 1. În: *PG* 63, col. 46.
457. Sf. Ioan Gură de Aur. Omilia la Ioan, 11, 2. În: *PG* 59, col. 80.
458. Sf. Ioan Gură de Aur. Omilia la Ioan, 11, 2. În: *PG* 59, col. 80.
459. Sf. Ioan Gură de Aur. Omilia la Înălțarea Domnului, 1, 3. În: *PG* 50, col. 447.
460. Sf. Ioan Gură de Aur. Omilia la Psalmul 48. În: *PG* 55, col. 221; col. 223.
461. Sf. Ioan Gură de Aur. Omilie la II Corinteni, 6. În: *PG* 61, col. 477-478.
462. Sf. Ioan Gură de Aur. Omilie la Sf. Ioan Evanghelistul, 38. În: *PG* 59, col. 216.
463. Sf. Ioan Gură de Aur. Omiliile la Facere, 44, 1. În: *PG* 54, col. 471.
464. Sf. Ioan Gură de Aur. Omiliile la Matei, 34, 5. În: *PG* 57, col. 428.
465. Sf. Ioan Gură de Aur. Omiliile la Matei, 59, 2. În: *PG* 58, col. 576C.
466. Sf. Ioan Gură de Aur. Omiliile la săracul Lazăr, 6, 3. În: *PG* 48, col. 1031.
467. Sf. Ioan Gură de Aur. Omiliile la săracul Lazăr, 6, 3. În: *PG* 48, col. 1031B.
468. Sf. Ioan Gură de Aur. Scrisori, 4, 64. În: *SC* 103 (1964), p. 81.
469. Sf. Ioan Scărarul, 1980. *Scara*, IV-V. În: *Filocalia*, vol. 9. București: IBMBOR.
470. Sf. Ioan Scărarul, 1980. *Scara*. În: *Filocalia*, vol. 9. București: IBMBOR.
471. Sf. Ioan Scărarul, 2009. *Scara Raiului*. București: Învierea.
472. Sf. Ioan Sinaitul, 1864. *Scara paradisului*. În: *Migne PG* 88. Paris.

473. Sf. Irineu, Combaterea și nimicirea științei cu nume mincinos, 6. În: *PG* 7, col. 1137A.
474. Sf. Isaac Sirul, 1981. Cuvinte despre sfintele nevoițe, Cuvântul XLIV. În: *Filocalia*, vol. 10. București: IBMBOR.
475. Sf. Isaac Sirul, 1981. Cuvinte despre sfintele nevoițe, V. În: *Filocalia*, vol. 10. București: IBMBOR, p. 45.
476. Sf. Isaac Sirul, 2003. *Cuvântări ascetice*. Trad. Ică, I. Jr. Sibiu: Deisis.
477. Sf. Isihie Sinaitul, 1948. Cuvânt despre trezvie și virtute. În: *Filocalia*, vol. 4. Sibiu: Editura Arhiepiscopiei, p. 41.
478. Sf. Justin Martirul și Filozoful, 1980. Apologia I, în: *PSB*, *Apologeți de limbă greacă*, vol. II. București: IBMBOR.
479. Sf. Macarie Egipteanul, 1860. Omilii duhovnicești. În: *Migne PG*, vol. 34. Paris.
480. Sf. Macarie Egipteanul, 1992. Alte șapte omilii, Cuvânt despre libertatea minții, 2. În: *PSB*, vol. 34. București: IBMBOR.
481. Sf. Macarie Egipteanul, 1992. Cele cinci omilii duhovnicești, Omilia XLVII, 13. În: *PSB*, vol. 34. București: IBMBOR.
482. Sf. Marcu Eugenicul, Iar glasurile Părinților. În: *Patrologia Orientalis*, XVII, pp. 435-442.
483. Sf. Maxim Mărturisitorul apud Larchet, J.C., 1997. *Teologia bolii*. Sibiu: Editura Oastea Domnului, p. 58.
484. Sf. Maxim Mărturisitorul, 1863. Mistagogia. În: *Migne PG*, vol. 91. Paris.
485. Sf. Maxim Mărturisitorul, 1977. *Capete gnostice*. București: IBMBOR.
486. Sf. Maxim Mărturisitorul, 1983. Ambigua, partea a 2-a, 97. În: *PSB*, vol. 80. București: IBMBOR.
487. Sf. Maxim Mărturisitorul, 1990. Către preacuviosul presbiter Marin. În: *PSB*, vol. 81. București: IBMBOR.
488. Sf. Maxim Mărturisitorul, 1990. *Către preacuviosul presbiter Marin*. Trad. Stăniloae, D. În: *PSB*, vol. 81. București: IBMBOR, p. 177.
489. Sf. Maxim Mărturisitorul, 1993. În: *Filocalia*, vol. 2 (ediția a II-a). București: Harisma, p. 119.
490. Sf. Maxim Mărturisitorul, 1994. „Răspunsuri către Talasie”. În: *Filocalia*, vol. 3 (ediția a II-a). București: Harisma, p. 31.
491. Sf. Maxim Mărturisitorul, Capitole Gnostice, 2, 88. În: *PG* 40, col. 1168A.
492. Sf. Maxim Mărturisitorul, Despre întrebări. În: *PG* 91, col. 1088C.
493. Sf. Maxim Mărturisitorul, Mistagogia. În: *PG* 91, col. 664D.
494. Sf. Maxim Mărturisitorul, Mistagogia. În: *PG* 91, col. 665.
495. Sf. Nectarie de Eghina, 2008. *Despre preoție*. București: Sophia.
496. Sf. Nectarie de Eghina, 2009. *Despre îngrijirea sufletului*. București: Sophia.
497. Sf. Nectarie, 1986. *Despre îngrijirea sufletului. Unsprezece cuvântări*, ediția a III-a. Atena: Apostoliki Diakonia.

498. Sf. Nichifor din Singurătate, 1977. „Cuvânt despre rugăciune, trezvie și paza inimii”. În: *Filocalia*, vol. 7. București: IBMBOR
499. Sf. Nichita Stithatul, „Cele 300 de capete despre făptuire, despre fire și despre cunoștință”. În: *Filocalia*, vol. 6, p. 274.
500. Sf. Nicodim Aghioritul, 2001. „*Carte foarte folositoare de suflet. Sfătuire către duhovnic*”. Bacău: Bunavestire.
501. Sf. Nicodim Aghioritul, 2009. „Cuvânt despre pocăință”. În: *Cum să ne spovedim și să ne împărtășim*. Neamț: Mănăstirea Petru Vodă.
502. Sf. Nicolae Cabasila, 1997. *Despre viața în Hristos*. București: IBMBOR.
503. Sf. Petru Damaschinul, 1976. Învățăături duhovnicești. În: *Filocalia*, vol. 4. București: IBMBOR, p. 35.
504. Sf. Petru Damaschinul, 2011. *Învățăături duhovnicești*. În: *Filocalia*, vol. 5. București: IBMBOR, p. 130.
505. Sf. Policarp, Epistola către Filipeni, VI, 1. În: *Migne, PG*, vol. 5.
506. Sf. Siluan Athonitul, 1994. *Între iadul smereniei și iadul deznădejdi*. Alba Iulia: Deisis, Sfânta Mănăstire Ioan Botezătorul.
507. Sf. Simeon al Tesalonicului, 2003. „Despre pocăință”. În: „*Tratat asupra tuturor dogmelor credinței*”, vol. II, cap. 257. Suceava: Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților.
508. Sf. Simeon Metafrastul, 2013. Parafrază la Macarie Egipteanul. În: *Filocalia*, vol. 7, trad. Stăniloae, D. București: IBMO.
509. Sf. Talasie Libianul, 1948. „Despre dragoste, înfrânare și petrecerea cea după minte”. În: *Filocalia*, vol. 4. Trad. Stăniloae, D. Sibiu: Arhidiecezană, p. 18.
510. Sf. Talasie Libianul, 1948. „Despre dragoste, înfrânare și petrecerea cea după minte”. În: *Filocalia*, vol. 4. Sibiu: Editura Arhidiecezană.
511. Sf. Teofan Zăvorâtul, 2002. *Boala și moartea*. București: Sophia.
512. Sf. Teofan Zăvorâtul, 2008. *Știința rugăciunii*. București: Egumenița.
513. Sf. Teolipt al Filadelfiei, 2000. Cuvânt despre trezvie și rugăciune. În: *Cuvinte duhovnicești, imne și scrisori*. Sibiu: Deisis.
514. Sf. Varsanufie și Ioan, 1990. Scrisori duhovnicești. În: *Filocalia românească*, vol. 11. Roman: Episcopia Romanului și Hușilor.
515. Sf. Vasile cel Mare, 1857. Despre Sf. Duh, I, 2. În: *Migne PG*, vol. 32. Paris.
516. Sf. Vasile cel Mare, 1857. Omilia la cuvintele “Ia aminte de tine însuți”, 3. În: *Migne, PG*, vol. 31. Paris.
517. Sf. Vasile cel Mare, 1957. Comentariu la Facere 2, 5. În: *Migne PG*, vol. 31. Paris.
518. Sf. Vasile cel Mare, 1982. Regulile mari, cap. II, Î, 6, R. I. În: *PSB*, vol. 18. București: IBMBOR.
519. Sf. Vasile cel Mare, 1986. *Omilii la Hexameron*, IX, 6. București: IBMBOR.
520. Sf. Vasile cel Mare, 1986. Omilii și Cuvântări, III, 3. Trad. Fecioru, D. În: *PSB*, vol. 17. București: IBMBOR.

521. Sf. Vasile cel Mare, 1986. „Omilii și cuvântări. Omilia a XII-a”. Trad. Fecioru, D. În: *PSB*, vol. 17. București: IBMBOR, p. 471.
522. Sf. Vasile cel Mare, 1987. Omilii la Hexaemeron. În: *PSB*, vol. 17. Trad. Stăniloae, D. București: IBMBOR, p. 207.
523. Sf. Vasile cel Mare, 1988. Despre Sf. Duh. Corespondență (Epistole). În: *PSB* 12. București: IBMBOR, p. 119.
524. Sf. Vasile cel Mare, 1988. Despre Sfântul Duh, cap. XXVI. Trad. Cornițescu, C. În: *PSB*, vol. 12. București: IBMBOR.
525. Sf. Vasile cel Mare, 1988. Epistola a doua. În: *PSB* 12. București: IBMBOR, p. 119.
526. Sf. Vasile cel Mare, 1989. Răspuns la întrebarea 80. Trad. Fecioru, D. În: *PSB*, vol. 18. București: IBMBOR, p. 351.
527. Sf. Vasile cel Mare, 1989. Regula 11 - Cum va ajunge cineva să urască păcatele. Trad. Ivan, I.D. În: *PSB*, vol. 18. București: IBMBOR.
528. Sf. Vasile cel Mare, 1989. Regula 16. Trad. Ivan, I.D. În: *PSB*, vol. 18. București: IBMBOR.
529. Sf. Vasile cel Mare, 1989. Regula 19. În: *PSB*, vol. 18. București: IBMBOR, p. 325.
530. Sf. Vasile cel Mare, 1989. Regula 43. În: *PSB*, vol. 18. București: IBMBOR.
531. Sf. Vasile cel Mare, 1989. Regula 80 din Reguli morale. Trad. Ivan, I. În: *PSB*, vol. 18. București: IBMBOR.
532. Sf. Vasile cel Mare, 2004. *Omilii și cuvântări*. București: IBMBOR.
533. Sf. Vasile cel Mare, 2006. *Tâlcuire duhovnicească la psalmi*. București: IBMBOR.
534. Sf. Vasile cel Mare, 2009. *Regulile mici*, nr. 56. București: IBMBOR.
535. Sf. Vasile cel Mare, Comentariu la Facere, 2, 5. În: *PG* 53, col. 31.
536. Sf. Vasile cel Mare, Cuvântarea „Dumnezeu nu este autor al răului”. În: *PG* 31, col. 337C.
537. Sf. Vasile cel Mare, Despre Sf. Duh, I, 2. În: *Migne, PG*, vol. 37.
538. Sf. Vasile cel Mare, Împotriva mâniașilor. În: *Migne PG* 31, col. 353-372.
539. Sf. Vasile cel Mare, Omilia a IX-a – Că Dumnezeu nu este autorul relelor. Disponibil la: <http://www.sfantulvasilecelmare.info/carti-scrieri.php> , accesat 20 februarie 2020.
540. Sf. Vasile cel Mare, Omilia împotriva celor ce se îmbată. În: *PG* 31, col. 444-464.
541. Sf. Vasile cel Mare, *Omilia la Psalmul 61*. *PG* 52, col. 135.
542. Sf. Vasile cel Mare, Omilii la Psalmi. În: *PG* 29.
543. Sf. Vasile cel Mare. În: *Filocalia*, vol. 8, 1979. București: IBMBOR, p. 140.
544. Sf. Vasile de la Poiana Mărului apud Racanello, D., 1996. În: „*Rugăciunea lui Iisus în scrierile stareșului Vasile de la Poiana Mărului*”. Trad. Ică, I. Jr. Sibiu: Deisis, p. 252.
545. Sillamy, N., 2000. *Larousse – Dicționar de psihologie*. București: Univers Enciclopedic.

546. Silverman, D., 2020. *Interpreting Qualitative Data* (6th ed.). Los Angeles, CA: Sage.
547. Singly, F., Blanchet, A., Gotman, A., Kaufmann, J., 1998. *Ancheta și metodele ei: chestionarul, interviul de producere a datelor, interviul comprehensiv*, trad. în română. Iași: Polirom, pp. 111-293.
548. Skulmoski, G., Hartman, F., Krahm, J., 2007. The Delphi Method for Graduate Research. În: *Journal of Information Technology Education*, pp. 1-21.
549. Sofron, V., 1946. *Un păstor model: Sf. Apostol Pavel*. Timișoara: Sfintei Episcopii Ortodoxe Române a Timișoarei.
550. Sofron, V., 1954. „Atitudinea Bisericii Ortodoxe față de problemele sociale”. În: *ST*, nr. 3-4. București: IBMBOR.
551. Sophrony, Archimandrite, 1977. *His Life Is Mine*. Crestwood, NY: Saint Vladimir's Seminary Press.
552. Sowel, R., 2000. Identifying HIV/AIDS Research Priorities for the Next Millennium: A Delphi Study With Nurses in AIDS Care. În: *Journal of the Association of Nurses in AIDS Care*, volume 11, issue 3, pp. 42-52
553. Sozomen, 1897. Istoria bisericească. În: *PG* 67. Trad. Gheorghian, I. București: Tipografia Cărților Bisericești.
554. Stacey, M., 1977. *Methods of Social Research*. Keele: University of Keele Press.
555. Stacey, M., 1977. The Sociology of the National Health Service. În: *Sociological Review Monograph*, 22. Keele: University of Keele, p. 117.
556. Stahl, H.H., 1974. *Teoria și practica investigațiilor sociale*, vol. I. București: Editura Științifică, pp. 75-88.
557. Stahl, H.H., 2001. *Tehnica monografiei sociologice*. București: SNSPA, pp. 9-77.
558. Staniloae, D., 2003. *Orthodox Spirituality: A Practical Guide For The Faithful And A Definitive Manual For The Scholar*. South Canaan, PA: St. Tikhon's Seminary Press.
559. Stapakis, B.S., 2004. *The Philokalia: Master Reference Guide*. Minneapolis, MN: Light & Life.
560. Stăniloae, D., 1956. „Legătura interioară dintre moartea și Învierea Domnului”. În: *ST*, nr. 5-6.
561. Stăniloae, D., 1957. „Cunoașterea lui Dumnezeu la Sf. Ioan Gură de Aur”. În: *Ortodoxia*, nr. 4.
562. Stăniloae, D., 1970. „Slujitori ai lui Dumnezeu, slujitori ai oamenilor”. În: *BOR*, LXXXVIII (3-4). București: IBMBOR.
563. Stăniloae, D., 1972. „Taina pocăinței ca fapt duhovnicesc”. În: *Ortodoxia*, nr. 1. București: IBMBOR.
564. Stăniloae, D., 1991. „Studii de teologie dogmatică ortodoxă”. Craiova: Editura Mitropoliei Olteniei.
565. Stăniloae, D., 1992. „*Spiritualitatea Ortodoxă – Ascetica și mistica*”. București: IBMBOR.
566. Stăniloae, D., 1993. „*Ascetica și mistica ortodoxă*”. Alba Iulia: Deisis.

567. Stăniloae, D., 1993. „*Iisus Hristos, lumina lumii și îndumnezeitorul omului*”. București: Anastasia.
568. Stăniloae, D., 1993. „*Viața și învățătura Sfântului Grigorie Palama*”. București: Scripta.
569. Stăniloae, D., 1995. „*Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*”, vol. 1. București: Cristal.
570. Stăniloae, D., 1996. „Din aspectul sacramental al Bisericii”. În: *ST*, XVIII(9-10). București: IBMBOR.
571. Stăniloae, D., 1996. „*Teologia Dogmatică Ortodoxă*”, vol. 1, ed. a II-a. București: IBMBOR.
572. Stăniloae, D., 1997. „*Teologia Dogmatică Ortodoxă*”, vol. 2, ed. a II-a. București: IBMBOR.
573. Stăniloae, D., 2007. „*Rugăciunea lui Iisus și experiența Duhului Sfânt*”. Craiova: Deisis.
574. Stăniloae, D., 2010. „*Teologia Dogmatică Ortodoxă*”, vol. 3. București: IBMBOR.
575. Stăniloae, D., 2012. Biserica în noul orizont social. În: *Cultură și Duhovnicie. Opere complete*, vol. III. București: Basilica.
576. Stăniloae, D., 2012. *Cultură și Duhovnicie (Opere complete)*, vol. 1-3. București: Basilica.
577. Stăniloae, D., 2012. Iisus Hristos și problema socială. În: *Cultură și Duhovnicie. Opere complete*, vol. II. București: Basilica, p. 874.
578. Stăniloae, D., 2012. Necesitatea ierarhiei în viața socială, În: *Cultură și Duhovnicie. Opere complete*, vol. I. București: Basilica.
579. Stăniloae, D., 2012. Ortodoxia și viața socială. În: *Cultură și Duhovnicie. Opere complete*, vol. II. București: Basilica.
580. Stăniloae, D., 2012. Social și etnic; În: *Cultură și Duhovnicie. Opere complete*, vol. III. București: Basilica.
581. Stăniloae, D., 2014. „Mărturisirea – mijloc de creștere duhovnicească”. În: „*Spovedania și Euharistia – izvoare ale vieții creștine (I)*”. București: Basilica.
582. Stăniloae, Dumitru, 2014. Căință și înviere sufletească. În: *Despre spovedanie și împărtășirea cu Sfintele Taine*, antol. Benedict Stancu. Constanța: Elena.
583. Stoica, A. (coord.), 2001. *Evaluarea curentă și examenele – Ghid pentru profesori*. București: Prognosis.
584. *Studia Patristica*, 1989. Leuven: Peeters.
585. Șesan, M., 1946. Periodizarea istorică. În: *Altarul Banatului*, nr. 1-6. Caransebeș: MB.
586. Ștefănescu, M., 1982. *Manual de Liturgică sau slujirea de Dumnezeu a Bisericii Ortodoxe*. București: IBMBOR.
587. Talasie Libianul, 2000. „Despre dragoste, înfrânare și petrecerea cea după minte”. În: *Filocalia*, vol. IV. București: Humanitas.
588. Taylor, S., Bogdan, R., 1998. „*Introduction to Qualitative Research Methods: A Guidebook and Resource*” (3rd ed.). New York: Wiley.

589. Teofil al Antiohiei, 1857. Către Autolic, I, 2. În: *Migne PG*, vol. 6. Paris.
590. Tertulian, 1981. Despre pocăință. În: *PSB*, vol. III. București: IBMBOR.
591. Tertulian, 1981. Despre pocăință. În: *PSB*, vol. III. București: IBMBOR.
592. Teșu, I.C., 1998. *Teologia necazurilor sau a încercărilor*. București: Christiana.
593. Teșu, I.C., 2000. *Din iadul patimilor spre raiul virtuților*. București: Christiana.
594. *The Apostolic Fathers. Greek Texts and English Translations*, 2007. 3rd ed. Grand Rapids, MI: Baker Academic.
595. Todoran, I., Zăgran, I., 2000. *Teologie Dogmatică*, ediția a III-a. Cluj-Napoca: Renașterea.
596. Tomșa, G., Drăgan, I., Ozun, D., 2003. *Dicționar de consiliere și orientare*. București: Universitatea din București, Ed. Credis.
597. *Tomul Aghioritic*. În: *PG* 150, col. 1233BD.
598. *UN-Habitat, 2023. State of the World's Cities Report*. Disponibil la: <https://unhabitat.org/> (accesat la 30 ianuarie 2023).
599. Vasilescu, E., 1952. Atitudinea Bisericii Ortodoxe față de progresul cultural. În: *ST*, nr. 9-10.
600. Veronis, L., 2007. *Introduction to Orthodox Missiology*. Brookline, MA: Holy Cross.
601. Verzan, Sabin, 1965. „Slujirea preotească după Epistolele Sfântului Apostol Pavel”. În: *MB*, VII (5-6).
602. Vintilescu, P., 1937. „Parohia – ca teren de dezvoltare a spiritualității creștine”. În: *ST*, 6.
603. Vintilescu, P., 1996. *Spovedania și duhovnicia*. Alba Iulia: Reîntregirea.
604. Vintilescu, P., 2007. „Preotul în fața chemării sale de păstor al sufletelor”. Craiova: Mitropolia Olteniei.
605. Vlachos, † Hierotheos, 1994. „*Orthodox Psychotherapy: The Science of the Fathers*”. Lavadia, Greece: Birth of the Theotokos Monastery.
606. Vlachos, † Hierotheos, 1998. *Psihoterapia Ortodoxă*. Timișoara: Învierea.
607. Vlachos, † Hierotheos, 1998. *The Mind of the Orthodox Church*. Lavadia, Greece: Birth of the Theotokos Monastery.
608. Vlachos, † Hierotheos, 2001. *Psihoterapia Ortodoxă*. București: Sophia.
609. Vlachos, † Hierotheos, 2007. „*Boala și tămăduirea sufletului în tradiția ortodoxă*”. București: Sophia.
610. Vlachos, † Hierotheos, 2011. *Psihologia existențialistă și psihoterapia ortodoxă*. Iași: Doxologia, p. 105.
611. Vlad, S., 1946. *Un păstor model: Sfântul Apostol Pavel*. Timișoara: Editura Episcopiei Ortodoxe Române.
612. Vlăsceanu, L. 1986. *Metodologia cercetării sociale: metode și tehnici*. București: Editura Științifică și Enciclopedică.
613. Voicu, C., 2009. *Patrologie*, vol. 1-2. București: Basilica.

614. Voicu, C., Dumitrașcu, N., 2004. *Patrologie – manual pentru seminariile teologice*. București: IBMBOR.
615. Voicu, M., 2007. *România religioasă – Pe valul european sau în urma lui*. Iași: Institutul European.
616. Voinea, M., Bulzan, C., 2013. *Sociologie*. București: All.
617. Vornicescu, N., 1958. „Viața morală și duhovnicească a preotului după lucrarea Sfântului Ambrozie *De officiis ministrorum*”. În: *BOR*, LXXV (3-4).
618. Vornicescu, N., 1983. „*Scriseri patristice în Biserica Ortodoxă Română până în secolul XVII*”. Craiova: Mitropolia Olteniei.
619. Vulcănescu, M., 2002. *Creștinul în lumea modernă*. În: Ică Jr., I., Marani, G. (eds.) *În: Gândirea socială a Bisericii*. Sibiu: Deisis, p. 76.
620. Ward, B., 1975. „*The Sayings of the Desert Fathers: The Alphabetical Collection*”. Kalamazoo, MI: Cistercian Publications.
621. Ward, B., 1975. „*The Wisdom of the Desert Fathers*”. Oxford, England: SLG Press.
622. Ware, † Kallistos, 2000. „*The Inner Kingdom*”. New York: St. Vladimir’s Press.
623. Ware, † Kallistos, 2001. „*The Orthodox Way*”. Crestwood, NY: St. Vladimir’s Press.
624. Ware, † Kallistos, 2023. „*The Power of the Name*” (online). Accesat la 20 iulie 2023.
625. Ware, T., 1993. „*The Orthodox Church*”, 2nd edn. London: Penguin Books.
626. Weber, M., 1998. *Sociologia religiei – tipuri de organizări comunitare religioase*. București: Teora
627. Weber, M., 2013. *Orașul*. București: All.
628. Wirth, L., 1938. Urbanism as a Way of Life. În: *The American Journal of Sociology*, vol. XLIV. Chicago: The University of Chicago Press.
629. World Bank Group, 2023. Disponibil la: <https://www.worldbank.org/> (accesat la 30 ianuarie 2023).
630. Xehakis, N., 2015. apud Adamantios, A., *Spovedanie sau psihoterapie?*. În: Buchiu, Ș. (coord.) *Sensurile și importanța Sfintei Taine a Spovedaniei și ale Sfintei Taine a Împărtășaniei*. București: Basilica.
631. Yannaras, C., 1984. *The Freedom of Morality*. Crestwood, NY: St. Vladimir's Seminary Press.
632. Yannaras, C., 1991. „*Elements of Faith – An Introduction to Orthodox Theology*”. Whinborough, Scotland: T.T. Clark.
633. Yannoulatos, † Anastasios, 2003. „*Facing the World: Orthodox Christian Essays on Global Concerns*”. Crestwood, NY: St. Vladimir’s Press.
634. Yin, R.K., 2018. „*Case Study Research and Applications: Design and Methods*”, 6th ed. Los Angeles, CA: Sage Publications.
635. Zamfir, C., Viăsceanu, L. (coord.), 1998. *Dicționar de sociologie*. București: Babel.

636. Zăgrean, I., 1960. Viața interioară a preotului și importanța ei pentru apostolatul preoției. În: *MA*, V (5-6).
637. Zăgrean, I., 2006. *Morala creștină*. Cluj-Napoca: Renașterea.
638. Zikmund, W.G., 1997. *Business Research Methods*, 5th ed. Philadelphia, PA: The Dryden Press.
639. Zizioulas, † Ioannis, 1996. „Teologia patristică în lumea modernă”. În: *ST*, nr. 3-4. București: IBMO.
640. Zizioulas, † Ioannis, 1999. *Creația ca Euharistie*. București: Bizantină.
641. Zizioulas, † Ioannis, 2015. Citat în: Adamantios, A., Spovedanie sau psihoterapie?. În: Buchiu, Ș. (coord.) *Sensurile și importanța Sfintei Taine a Spovedaniei și ale Sfintei Taine a Împărtășaniei*. București: Basilica.